

BIBLIOTÉKA KLASSIKŮV

řeckých a římských.

TACITOVA
GERMANIA A AGRICOLA.

Druhé vydání.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Dr. Ed Grégra a syna.

Dosud vyšlo
v **Bibliotéce klassiků**
řeckých a římských:

Ze spisovatelů řeckých:

- Herodotovy dějiny.** Přeložil prof. *Jan Kvíčala*, sešit 1., 2., 3., 4., 8., 9., 10., 13., 14., 20., 29. (Ukončeno.)
- Platonovy rozmluvy: Obrana Sokrata.** Přel. prof. *Fr. Saska*, sešit 15.
- Platonovy rozmluvy: Lachés a Kriton.** Přel. prof. *Fr. Velišský*, seš. 33. Nově upravil *Fr. Čáda*.
- Platonovy rozmluvy: Protagoras, Euthyfron.** Přel. prof. *J. Desolda*, II. vyd. přepracoval Dr. *Frant. Groh*, seš. 41. a 42.
- Platonovy rozmluvy: Faidon.** Přeložil prof. *J. Desolda*, seš. 27., 28.
- Platonovy rozmluvy: Gorgias.** Přeložil ředitel *Jan Kosina*, seš. 21., 22.
- Platonovy rozmluvy: Hostina.** Přel. prof. *Fr. Velišský*, seš. 47., 48.
- Demosthenovy řeči politické.** Přel. prof. *E. Novotný*; seš. 6., 7., 12. (Ukončeno.)
- Demosthenova řeč o věnci.** Přel. prof. *Ed. Novotný*; sešit 18.
- Plutarchovy životopisy: Theseus a Romulus.** Přel. prof. *A. Vaníček*, seš. 23.
- Plutarchovy životopisy: Lykurgos a Numa.** Přel. prof. *A. Vaníček*, seš. 40.
- Plutarchovy životopisy: Solon a Publikola. Themistokles a Kamillus.** Přel. *A. Vaníček*, sešit 45., 52.
- Plutarchovy životopisy: Perikles a Fablus Maximus.** Přeložil *A. Vaníček*, sešit 63., 64.
- Sofokleova Elektra.** Přel. prof. *Jindřich Niederle*, sešit 30. (Rozebráno.)

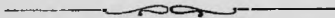
BIBLIOTÉKA KLASSIKŮ

řeckých a římských.

Tacitova Germania a Agricola.

Druhé vydání.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem Dr. Edvarda Grégra a syna.

TACITOVA
GERMANIA

čili

kniha o poloze, mravech a národech
Germanie.

Přeložil

FRANTIŠEK KOTT,

vysl. profesor při akademickém gymnasiu v Praze.

Karoslav

Frýba

Druhé vydání.

12. 11. 1921.

V PRAZE.

Tiskem a nákladem Dr. Edvarda Grégra a syna.

Úvod ku Germanii.*)

Ponejprv Římané s Germany r. 113. před Kr. v Noriku¹ se setkali, kde Cimbrové² u Noreje³ Římany porazili. Odtud do Galie přišedše žádali, aby Římané sídla jim tam vykázali. To když se nestalo, Římané nedaleko Massilie⁴ opět poraženi byli. Na to Cimbrové s Teutony se spojili, Galli opanovali a znovu jedno římské vojsko v jižní Galii zničili. Konečně Marius⁵ r. 102. Teutony u města, jenž Aquae Sextiae⁶ se nazývalo, a Cimbrý u Vercell⁷ porazil a zničil. Julius Caesar krále Ariovjsta z Galie, kde se byl se svými Germany usadil, za Rýn nazpět zahnal a ještě několikrát s germanskými kmeny konečně vždy vítězně bojoval. Také dvakrát Rýn překročil, aby Germanů, kteří Gally často proti němu byli podporovali, v jejich vlastní zemi vyhledal a potrestal, ale pokaždé se vrátil, neodváživ se daleko od břehu Rýna.

Za Augusta podmanil Silius Noricum, Augustovi pastorcí, Drusus a Tiberius, rokem 11. před Kr. počínajíce časté a šťastné války, s Germany sváděli a až k Labi postoupili. Za doby té počali Římané Germanům své mravy a řeč vnucovati. Ti spojivše se proti nátlaku takovému r. 9. po Kr. Quintilia Vara s třemi legiemi do tentoburského lesa⁸ přilákali, a vojsko římské vedeni jsouce Armiem úplně zničili. Au-

*) Viz též úvod do spisů Tacitových (str. 7.).

gustus boje se, aby do Gallie a dále snad i do Italie nevtrhli, poslal Tiberia k Rýnu. Avšak Germanové se neobjevili. Když Tiberius na vládu nastoupil, poslal svého bratrovce^o proti nim, aby Varovu porážku pomstil. Germanicus poraziv Marsy¹⁰, Chatty¹¹ a Arminia, daleko do Germanie vnikl, ale konečně s velikými obtížemi a nesnázemi Germanii opustil. Na to znova až k Veseře postoupil a dvakráte nepřítele porazil. Než od Tiberia, který mu jeho slávy záviděl, zpět povolán do Syrie poslán byl, kde brzy potom, jak se mysliło, otráven byv zemřel.

Pozdější římsí cisařové žádných důležitých válek proti Germanii více nepodnikali. O směšné výpravě cisaře Caliguly do Germanie viz Děj. IV. 15, čtvrté poznamenání. — L. 28. po Kr. Frisové¹², l. 50. Chattové¹³, l. 69. Batavové¹⁴ se pobouřili. Za cisaře Trajana, nejspíše roku 98., Tacitus toto dílo sepsal¹⁵. Snad chtěl přispěti k důkladnějšímu poznání národa, kterýž od více než sta let na hranice říše dorážel bojovnou silou svou a od něhož konečně záhuba hrozila.¹⁶

Poznam. ¹Děj. I., 70. — ²Germ. 37. — ³Nyní Jundenburg ve Štýrsku. — ⁴Marseille v jihovýchodním Francouzsku. — ⁵Viz úvod k Dějinám. — ⁶Aix. Severně od Marseille. Na blízku. — ⁷Západně od Milana. Na blízku. — ⁸Let. I. 60. — ⁹Germanica, syna Drusova. — ¹⁰Mezi Chamavy a Bruktery na Emži. — ¹¹Germ. 29. 30. — ¹²Let. IV. 72. a 73. — ¹³Letop. XII. 27. a 28. — ¹⁴Děj. IV. 15. — ¹⁵Viz úvod do spisův Tacitových (sešit 24. str. 7.). — ¹⁶Porovnej Germ. 33. a 37. V 37. hl. důležitější půtky s Germany vůbec vytkl.

Tacitova Germanie

Přehled.

I. O poloze a mravech Germanův vůbec, 1.—27.

1. Hranice. Rozsáhlost země. Rýn. Dunaj. — 2. Germanové původní obyvatelé. Důvody. Původ od boha Tuiskona a jeho syna Manna. Původ jména Germanie. — 3. Hercules. Válečné písně. Ulixes. — 4. Germanové národ nesmíšený. Důvody. — 5. Povaha země. Nedo-statek zlata a stříbra, jehož si jen na římských hranicích váží; vzdálenější zboží si vyměňují. — 6. Nedo-statek železa. Zbraň. Jezdci. Jejich síla jest v pečotě. Způsob bojování. — 7. 8. Volení knížat a náčelníkův. Moc těchto jest obmezena. Trestní moc kněží. Sestavování vojska. Přítomnost žen a dětí v bitvách. Pocta žen. Veleda. Aurinia. — 9. Bohové. Mercurius, Hercules, Mars, Isis. Chrámův a podobizen bohů nemají. — 10. Hřebí. Znamení hlasu a letu ptákův, říčení a frkání koní, souboje. — 11. Porady náčelníkův. Počítání dle nocí. Pozdní přicházení do porad. Tam zasedají ozbrojeni jsouce. Rada mluvení. Způsob schvalování a neschvalování návrhův. — 12. Tresty zrádcův a přeběh-líků, zbabělých a mrzkých. Jiných přestupkův. Komu pokuty se platí. Volba županův a jejich přisedicích. — 13. Kdy zbraň nositi počínají. Přednost synů náčelníkův. Pořádek dle důstojenství. Komonstvo náčelníků. — 14. Proč bojuje náčelník a pro koho jeho družina. Panuje-li doma mír, táhnou k jiným kmenům do boje. Pole neradi vzdělávají, raději válkou se živí. — 15. Po čas míru zahálejí. O dům, hospodářství a pole ženy, starci a nejslabší údové rodin se starají. Náčelníku dary od domácích i od sousedních kmenů se dávají. Jaké dary? — 16. Měst a vesnic nemají. Každý

dům jest ze dřeva a o sobě. Byty pod zemí. — 17. Oděv mužův a žen. — 18. Příkladnost manželství. Mívají jen po jedné ženě. Kdo jich má víc? Věno. Jak se jím nakládá. — 19. Řídkost cizoložství. Jak se trestá. Trest zprzněných panen. Počet dětí se neobmezuje. — 20. Vychovávání dětí. Pozdní ženění a vdávání se. Sestřencové. Dědicové. Dědického práva neznají. — 21. Povinnost přátelství a nepřítelství příbuzných na se bráti. Pokuta vraždy. Pohostinství. — 22. Dlouho spávají, potom se koupávají a jídají. Časté hádky a pračky a porady při hodech. — 23. Nápoj a pokrmy. — 24. Tanec ve zbrani. Náruživé hraní v kostky. — 25. Poměry nevolníkův a propuštěncův. — 26. Peněz na úroky nepůjčují. Střídání polí. Jen obilí se pěstuje. Podzimku a jeho darů neznají. — 27. Pohřby. Náhrobky. Smutek.

II. O zvláštnostech jednotlivých kmenův.

28. Z Gallie do Germanie se přestěhovali Helvetiové a Boiové. Boihema. — V Gallii a na Rýnu: Osové, Treverové, Nerviové, Vangionové, Tribokové, Nemetové a Ubiové jsou germánského původu. O Araviscích není to dosti známo. — 29. Batavové a Mattiakové, též Germanové. Jejich poměry k Římanům. Ti, kteří za Rýnem desátková pole vzdělávají, jsou Gallové. — V Západní Germanii 30—34: — 30. 31. Chattové. Jejich těla a rozum. Pěchota. Kázeň vojenská a udatnost. Jak dlouho dlouhé vlasy a vousy a železné náramky nosí. Nemají ani obydlí ani polí. Čím se živí. — 32. Usipiové. Tenkterové a jejich výtečná jízda. — 33. Chamavové a Angrivariové. Ze záhuby Bruktérův a ztrát Chamavův a Angrivariův Tacitus se těší. Příčina. — 34. Dulgibinové, Chasuarové a Frisiové.

V severní Germanii 35—37: — 35. Chaukové, kmen mezi všemi kmeny germánskými nejušlechtilejší. Milují mír, spravedlnost. Jejich udatnost. — 36. Cheruskové a Fosové. Chattové je podmanili. — 37. Cimbrové. Stopy staré slávy. Boj s Římany. Tuhé boje Římanů s Germany vůbec. Nebezpečnost Germanův.

Kmenové v ostatní Germanii 38—46: — 38. Suevové. Mnoho kmenův. Jak si vlasy češou. — 39. Semnonové mají sebe za nejstarší a hlavní kmen Suevův. Náboženství. Obětování lidí. — 40. Longobardové. Skrovný počet a udatnost jejich. Reudignové, Avi-

onové, Anglové, Varinové, Endosové, Suardonové, Nuithonové, Nerthové. Tito kmenové cti bohyni Nerthu. Obřady. — 41. 42. Na Dunaji: Hermandurové, Nariskové, Markomané a Quadové. Hermandurům Římané pro jejich věrnost mnoho dovolují. — 43. Východně od Markomanů jsou Marsignové, Gothinové, Osové a Buriové. Gothinové a Osové nejsou Germáni.

Severovýchodně od těchto kmenové Lygiův: Ariové, Helvekonové, Manimové, Elysiové, Nahanarvalové, Náboženství Nahanarvalův. Strašný pohled Ariů ve válce. Severně od Lýgiů bydlí Gothonové, Rugiové a Lemoviové, kteří od králů svých již přísněji se spravují. — 44. Suionové mají loďstvo. Jejich král jest neobmezen, zbraň v míru zavřena. Kdo ji hlídá a proč? — 45. Povaha moře za Suiony. Východně od Suionův jest moře suevské. Na jeho východním břehu Aestiové. Jejich náboženství a zbraň. Jeho původ a prodej. Severně od Suionův jsou Sionové. Nad nimi panuje žena! Východně ode všech. — 46. Jsou-li Peucinové, Vendové a Fennové Germany, nebo Sarmaty, neví Tacitus. Pencilů řeč, stavba, oděv, lenivost a špína. Vendů síla, zbraň a rychlost. Fennův strašná divokost a chudoba. Helusiové a Oxionové. Podivné pověsti o nich za báječně prohlašuje.

Poznamenání. Vendové byli Slované. Viz poznám. v 46. hlavě.

1. Germanie celkem¹ od Gallův², Raetův³ a Pannonův⁴ řekami Rýnem a Dunajem, od Sarmatův⁵ a Dakův⁶ obapolným strachem nebo horami⁷ jest oddělena. Ostatek obtéká ocean⁸, rozsáhlé a klikaté přímoří a nesmírné prostory ostrovův⁹ obkličuje, kde teprv nedávno některé kmeny a krále jsme poznali, které válka nám objevila¹⁰. Rýn na nepřístupném a příkrém temeni raetských Alp vzniká a po nepatrném zahnutí k západu se obrátiv s mořem severním se mísí. Dunaj z hřebenu hory Abnoby¹¹ nenáhle vystupujícího a mírně vyvýšeného se vyprýštív k něko-

lika národům přichází, až do pontského moře¹² šesti rameny padá: sedmé rameno bažiny pohlcují.

2. Germany samy pokládal bych za původní obyvatele, kteří příchodem a usazováním-se cizích národů pranic se nepomíchali, poněvadž před časy nikoli po zemi, nýbrž po moři přicházeli ti, kteří sídla svá proměnití chtěli¹ a poněvadž nesmírně daleký, a abych tak řekl, vzdorující² ocean s naší strany zřídka lodmi dále³ navštěvován bývá. A kdož by také mimo nebezpečenství moře bouřlivého a neznámého Asii neb Afriku aneb Itálii opuště do Germanie se ubíral, do země krajinami nesličné, podnebím nepřijemné, nevzdělané a neúhledné, leč by jeho vlastní byla?

V starých písních, které jediným druhem jejich památek a letopisů jsou, opěvují Tuiskona, boha ze země pošlého, a syna jeho Manna, jako původce a zakladatele národu. Mannovi přičítají tři syny, dle jichž jmen oceanu nejbližší Ingaevony, střední Herminiony, ostatní Istaevony se nazývají. Někteří tvrdí, jakož pro starobylost volno jest, že bůh více synů měl a že více kmenů po něm pojmenovaných bylo totiž Marsové, Gambriviové, Suevové, Vandiliové⁴, a to že jsou pravá a stará jména. Ostatně že jméno Germanie nové a nedávno dané jest, poněvadž ti, kteří první Rýn přešedše Gally zahnali a nyní Tungry se jmenují, tenkrát Germany se nazývali. A jméno jednoho kmene místo jména národu znenáhla tak že se zmohlo, že všichni z počátku od vítěze pro strach, později jménem od sebe samých nalezeným Germany se nazývali⁵.

3. Že i Hercules u nich byl, vypravují, a do bitev vytáhnouti chtěje jeho ze všech bohatýrů prvního vzývají. Také mají takové písně, jicližto přednášením, které baritem nazývají, smysl rozpalují a výsledek nastávající půtky ze samého hlaholu předpo-

vidají. Neboť strachu nahánějí aneb se děsí podlé zvuku, jaký vojsko vydalo; i nevypadá to ani jako hlas, než spíše jako udatnosti souzvuk; obzvláště milují zvuky drsné a lomené mručení, neb držívají před ústy štíty, aby hlas odrážením-se k větší plnosti a zvučnosti se nadmul. Ostatně se někteří domnívají, že i Ulixes na oné dlouhé plavbě báječné do tohoto moře zanesen byv do krajin Germanie přišel a Asciburgium,¹ které na břehu Rýna leží a podnes se obývá, založil a pojmenoval; ba že oltář od Ulixa zasvěcený s jménem jeho otce Laërta na témž místě před časy se našel a že pomníky a náhrobky některé řeckými písmeny popsané na hranicích Germanie a Raetie posud se nalezájí, což důvody ani stvrzovati ani vyvracetí neobmýšlím: dle svého zdání každý odepři aneb přilož k tomu víru.

4. Sám k mínění těch přistupuji, kteří myslí, že národové germanští žádnými sňatky s jinými národy se neporušivše zvláštním nepomíchaným a jenom sobě podobným národem jsou. Odtud to pochází, že i povaha jejich tělesná, ačkoliv počet jich tak veliký jest, táž jest: všeci mají divoké, modré oči, zrzavé vlasy, vysoká, ale jen při útoku mocná těla. V práci a namáhání nejeví též vytrvalosti; nejméně žizeň a parno, ovšem pak za příčinou podnebí aneb půdy zimu a hlad snášeti se naučili.

5. Země ačkoliv tvářností jest dosti rozličná, celkem přec buď lesy drsná aneb bažinami šeredná jest; vlhčejší na straně ku Gallii, větrnější na straně k Noriku a Pannonii se táhnoucí; dosti úrodná jsouc ovocných stromů nesnáší, dobytek plodí, avšak obyčejně neúhledný. I skotu krása a ozdoba čel¹ schází; ale množství jest hojné a jest to jediným jejich a nejmilejším bohatstvím. Zlata a stříbra zdali jim příznivi nebo rozhněvaní bohové odepřeli, nevím; avšak přece netvrdím, že v Germanii žádné stříbrné aneb zlaté

žilky není: neboť kdo po ní pátral?² Držení a užívání ho příliš nedbají. Jest u nich viděti, že stříbrných nádob, jejich poslancům a náčelníkům darovaných, více si neváží než hliněných, ačkoliv nám nejbližší za příčinou obchodu³ zlata a stříbra si váží a některé druhy našich peněz dobře znají a přednost jim dávají: zadnější jednodušeji a dle starého zvyku zboží vyměňují. Peníze líbí se jim ty, které jsou staré a dávno známé, serraty a bigaty⁴. Také baží více po stříbře než po zlatě, nikoliv z nějaké choutky, nýbrž poněvadž většího počtu stříbrných peněz více potřebují, obyčejné a laciné a nepatrné věci kupující.

6. Ani železa nemají nazbyt, jak z druhu zbraní souditi lze. Zřídka mečův aneb delších kopí¹ užívají. Nosí oštěpy aneb, jak sami je imenují, f r a m e j e, s úzkým a krátkým železem, ale tak ostrým a k užívání spůsobilým, že touž zbraní, jak toho potřeba žádá, buď z blízka aneb z daleka bojují. Jezdec aspoň štítem a framejí se spokojuje; pěší i házecími kopími metají a má jich každý několik a těmi nesmírně daleko házejí nazi² aneb vojenským pláštíkem lehce oděni jsouce. Marnosti v oděvu při nich není, jenom štítů nejvybranějšími barvami líčí. Málo kdo má brnění, sotva jeden neb druhý přílbici kovovou nebo koženou; koně ani postavou ani rychlostí nevynikají. Avšak ani v rozličných kruzích dle našeho způsobu běhati se neučí: zrovna aneb jediné v pravo se zatáčejíce běží v kole tak spojeném, že nikdo pozadu nezůstává. Celkem více síly v pěchotě jest; proto smíchání jsouce bojují, poněvadž v pútcě jízdného vojska dobře se hodí rychlost těch pěších, které z veškeré mládeže vybírají a před šik staví. I počet jest ustanoven: sto z každé župy: a tak u svých se i nazývají, a co z počátku³ pouhý počet byl, to nyní čestné jméno jest⁴. Šiky do klínu staví. Z místa ustoupiti, jen když zase se postavíš, pokládají spíše za rozmysl

než za bázlivosť. Mrtvoly svých í v nerozhodných pútkách odnášejí. Štít ztratiti za největší hanbu pokládají a potupný ani k posvátným obřadům ani do hromad přicházeti nesmí; mnozí válku přečkavše hanbu provazem ukončili.

7. Krále po urozenosti, vůdce po chrabrosti si volivají.¹ Ani králů moc není neobmezená nebo libovolná; i vůdcové spíše příkladem než veliteli jsou, jest-li že obratní jsou a vynikají a před šikem bojují, na obdiv jsou, vládnou. Ostatně nikdo nikoho ani usmrtiti, ani do vazby dáti, ba ani bít nesmí leda kněží, a to nikoli pro potrestání ani na rozkaz vůdce, nýbrž jakoby k rozkazu boha, o kterém věří, že bojujícím přítomné jest; a proto podobizny bohův a obrazy jakési z hájů s sebou berou a do bitvy nosí. I bývá zvláštním podnětem udatnosti, že ne přihoda ani nahodilé sloučení-se čet aneb tříhranů netvořívá, nýbrž svazek rodiny a příbuzenství; a na blízku jsou závdavky lásky, odkud nařikání žen a kvílení dětí slyšeti. Ty každého nejsvětější svědkové ty největší chvalořečníci jsou. K matkám a ženám nosí své rány; a ty se nehrozí rány počítati nebo prohlížeti; také pokrm a slova povzbuzující bojovníkům donášejí.

8. Vypravuje se, že mnohá vojska k porážce již nachýlená a kolísavá od žen zastavena byla neunavnými prosbami, nastavováním prsou a poukazováním na porobu jim hrozící, které mnohem úzkostlivěji se bojí pro ženy své, tak, že ty obce silněji se zavazují, od kterých mezi rukojmě i urozené panny se žádají. Ano myslí, že v nich něco svatého a předvídajícího jest, a proto jejich radou neopovrhují ani jejich výpovědi nezanedbávají. Viděli jsme za panování zbožného Vespasiana Veledu, kterou dlouho přemnozí jako bohyni ctíli. Avšak před časy i Aurinli a

více jiných ctíli, nikoli z podlízavosti, ani jakoby je bohyněmi dělali.¹

9. Z bohův nejvíce Mercuria ctí, kterému v jistých dnech i lidské oběti přinášeti za věc dovolenou mají. [Hercula a] Marta zvířaty k tomu již ustanovenými smiřují. Část Suevův i Isidě¹ obětuje: počátku a původu této cizí bohoslužby dosti jsem nevyškoumal, leda že obraz sám, na způsob liburnské lodě² dělaný, učí, že tento náboženský obřad odjinud přivezen byl. Ostatně ze vznešenosti bohů soudí, že bohové ani zdmi svírání ani lidskou postavou³ napodobování býti nemohou. Luhy a háje zasvěcují a bohů jmény nazývají onu tajnou bytosť, kterou jen duchem zbožným vidí.⁴

10. Věštby a hřebí ne méně si váží než jiní. Užívání losů jest jednoduché. Větev ovocného stromu useknouce na třísky ji rozřezávají a tyto rozličnými znameními naznačice po bílém rouše maně a nahodile rozhodí. Na to děje-li se poptávka od obce, kněz obce, pakli soukromě, sám otec čelední k bohům se pomodle a k nebi pohlížeje třikrát po jedné zdvihá a zdvižené dle znamení dříve vtlačeného vykládá. Jsou-li nepříznivy, o též věci téhož dne žádné porady více se neodbývá; pakli příznivy jsou, ještě potřebí jest, aby to věštbou ptactva schváleno bylo. Neb i poptávání-se hlasu a letu ptáků známo tam jest: ale zvláštním obyčejem národu jest, že i předpovídání a rady koní pozorují. Na obecné útraty živí se v týchž hájích a luzích bílí jsouce a žádnou vezdejší práci nedotknuti; je k posvátnému vozu připřažené kněz a král aneb náčelník obce doprovázejí a říčení jejich a frkání pozorují. A žádná věštba nemá více víry ne jenom u lidu, ale také u šlechty a kněží: neboť sebe za sluhy, koně za důvěrníky bohů mají. I jiné ještě věštby pozorují, kterou výsledek nebezpečných válek skoumají. Zajatému z národu toho,

s kterým válčí, kterýmkoliv způsobem chycenému, s mužem, ze svých krajanů vyvoleným, každého domáci jeho zbraní opatřice, potýkati se káží. Vítězství toho neb onoho za věštbu mají.

11. O menších záležitostech náčelníci se radí, o důležitějších všeci, avšak tak, že i o tom, co lid rozhoduje, dříve u náčelníků se vyjednává. Scházíívají se, nesběhne-li se nic nahodilého aneb náhlého v jisté dni, když buď nový měsíc jest aneb úplněk: neb tento čas k jednání obecnému za nejpřihodnější mají. Také nečítají počtu dní, jako my, nýbrž nocí. Dle těchto se ustanovují, dle těch umlouvají: zdá se jim, že noc předchází den. Z jejich svobody pochází ta vada, že nikoliv najednou se nescházejí, a jako z příkazu, nýbrž i druhý a třetí den prodléváním scházejících-se miji. Jak hromadně se zalíbilo, zasedají ozbrojeni.¹ Ticho nařizují kněží, kteří tehdy i právo trestání mají. Na to král neb náčelník, každý dle svého stáří, dle urozenosti, dle vojenské slávy, dle výmluvnosti mluví, více vážností rady než mocí rozkazu působě. Nelíbil-li se návrh, reptáním jej zavrhuji; pakli se líbil, framejemi potřásají: nejslavnější způsob svolení jest chválení zbrojí.

12. Před sněm také na soud poháněti a na hrdlo státi dovoleno jest. Tresty dle provinění rozdílné jsou. Zrádce a přeběhlíky na stromy věší; bojácné a zbabělé a smilstvíni poskvrněné v bahně a močálech, pleteninu přes ně hodíce utápějí. Rozdílnost tohoto trestu smrti směřuje k tomu, jakoby zločiny, když se trestají, ukazovati, mrzké činy skrývati se měly. Ale i menší příčiny dle poměru se trestají; koní a dobytka počtem odsouzení se pokutují. Část pokuty králi aneb obci, část tomu, komu se ublížilo aneb jeho příbuzným se vyplácí. V týchž sněmích volení bývají také župani², kteří po župách a dědi-

nách na soudu sedávají. Každému z nich sto přisedících z lidu se přidává na radu a důstojnost.

13. O všem, ať se to veřejných nebo soukromých věcí týká, jen ve zbroji jednají. Ale zbraň nositi nikomu není dříve dovoleno, než obec za schopného ho uzná. Na to v samém shromáždění buď některý z náčelníkův, neb otec, neb příbuzní štítem a framejí jinocha opatřují. To u nich jest togou¹, to první počtou jinochův; před tím za část domu se pokládají, potom za část obce. Vynikající urozenost aneb veliké zásluhy předkův, důstojenství náčelníka i mladíkům udělují, jinak k silnějším a již dříve zkušeným se připojují², aniž se stydí, že v družině jsou. Neb i družina sama má své třídy dle vůle toho, koho následují; a veliká část jest řevnivost i mezi druhý, kdo první místo u náčelníka obdržel, i mezi náčelníky, kdo největší počet nejudačnějších druhů má. To jest ctí, to silou, vždy velikým davem vyvolených jinochův obklopenu býti; to v míru ozdobou, ve válce obranou jest. A ne jenom ve vlastním kmeni, nýbrž i u sousedních obcí každému jméno a slávu to přináší, vyniká-li počtem udatné družiny, neb o takové skrz posly se ucházejí, takové dary se ctí a obyčejně už samou pověstí svou války ukončují.

14. Svedla-li se bitva, potupné jest náčelníku býti méně udatným než jiný, potupné družině nevyrovnaní se udatností náčelníkovi. Nectné do konce a na celý život hanebné jest, opustil-li kdo bojiště přečkav náčelníka. Jeho brániti a chrániti a i své hrdinské činy jeho slávě přičítati první jest povinností. Náčelníci bojují pro slávu, družina pro náčelníka. Jestliže obec, ve které se zrodili, dlouhým mírem a zahálkou chabne, ubírá se mnoho výtečných jinochů³ z vlastní vůle k těm kmenům, které právě nějakou válku vedou, poněvadž jednak pokoj národu nemilý jest, jednak v nebezpečství snadněji se vyzname-

návají a velikou družinu jenom násilím a válkou si udržují; požadují od štědrosti náčelníka jedni koně bojovného, jiní zase krvavé a vítězné frameje. Neboť strava jednoduchá sice ale přec hojně připravená na místě žoldu jest. Prostředky štědrosti dávají války a loupeže. Ne tak snadně bys je přemluvil, aby půdu vzdělávali aneb žní dočkávali, jako aby nepřítel vyzývali a rány dostávali. Neb jim lenivostí ba chabostí býti se zdá toho potem nabývatí, čeho krví nabýti bys mohl.

15. Kdykoli do boje netáhnou, něco času honbou, více zahálkou tráví, oddávajíce se spaní a kvasům; nejudatnější a nejbojovnější ničeho nepracují, starost o dům a hospodářství a pole ženám, starcům a nejslabším údům rodiny jest svěřena: sami lenoší s podivuhodným odporem v jejich povaze, když tíž lidé tak milují zahálku a pokoje nenávidí. Obyčejem obcí jest, že každý dobrovolně náčelníkům buď část dobytka neb plodů zemských přináší, co za znamení úcty se pokládá a potřebám odpomáhá. Obzvlášť se radují z darů sousedních kmenův, které nejenom od jednotlivcův, nýbrž i od obcí se posílají, vybraní koně, nádherná zbraň, náprsníky, řetězy na krk. Již i peníze bráti jsme je naučili.

16. Že germanští kmenové v žádných městech neobývají, dosti známo jest, ba že ani žádných stavení vespolek spojených netrpí. Bydlí oddělení isouce a po různu, jak pramen, jak pole, jak háj komu se zalíbil. Dědin nezakládají dle našeho způsobu ze spojených a souvislých stavení: každý svůj dům prostorou obkličuje, buď na ochranu před ohněm, buď že stavěti neumí. Ani lámaného kamene aneb cihel neuvívají, nýbrž vše z neotesaného dříví stavějí nedbajíce úhlednosti a krásy. Některá místa dosti bedlivě tak čistou a blýštící se hlínou potírají, že malovaným a barvami natřeným se podobají. Také podzemní skle-

py vykopávají a je na povrchu množstvím hnoje pokrývají, které útočištěm proti zimě a skladem zemských plodů jsou, poněvadž takovými místy krutost mrazů se mírní. A jestliže někdy nepřítel přijde, místa otevřená pustoší, ale skrytá a zahrabaná buď na jevo nepřicházejí aneb právě tím skryta zůstávají, že se hledati musí.

17. Rouchem bývá vůbec plášť sponou aneb, nedostává-li se, trnem zapnutý: ostatně neoděni celé dni u krbu a ohně tráví. Nejbohatší oděvem se liší nikoli volným, jako Sarmaté a Parthové, nýbrž těsným a k jednotlivým údům přiléhajícím. Nosí i kožišiny z divokých zvířat; řece Rýnu nejbližší jakékoliv, zadnější vybrané, poněvadž obchodem žádného oděvu nedostávají. Vybírají zvěř a kože stažené pošívají kousky z kožišin šelem, které zadnější ocean a neznámé moře plodí. Ženy nemají jiného oděvu, než muži, leda že ženy častěji lněným rouchem se zahalují a je na červeno barví a část roucha hořejšího v rukávy neprodlužují majíce předloktí a ramena nahá; avšak i nejbližší část prsou obnažena jest.

18. A přece manželství tam přísné jest a nic není v mravech jejich chvalitebnějšího¹. Neboť skoro jediní z barbarů jedinou manželkou se spokojují málo jich vyjímaje, kteří nikoli z chlipnosti, nýbrž pro svou vznešenost více žen dostávají. Věno nepřináší manželka manželovi, nýbrž manželce manžel. Přítomní jsou její rodiče a příbuzní a dary prohlízejí; avšak nevyhledávají darů k ukojení ženské marnosti, ani takových, kterými by se nově vdaná zdobila, nýbrž dávají jim býky, koně s uzdou a štít s framejí a mečem. Za takové dary dostávají ženy a vzájemně žena sama nějakou zbraň muži přináší. To za nejsilnější svazek, to za tajemnou svátost, to za svatební hody mají. Aby žena nemyslíla, že udatnosti a případů válek vzdálena jest, samým začátkem manželství se

upomíná, že jako společnice nesnází a nebezpečnosti přichází, a že vše jako muž v míru, vše ve válce tipěti a podnikati má. Na to spiatí býci, na to ustrojený kůň, na to darovaná zbraň ukazuje. Tak žítí, tak zemřítí že musí: a co přijímá, to že dětem odevzdá neporušené a hodné, aby to snachy obdržely a zase vnukům odevzdaly.

19. Tak tedy žijí v zachované cudnosti, žádnými lákadly divadel, žádnými dráždidly kvasů zkaženy nejsou. Tajného sobě dopisování muži rovněž tak jako ženy neznají. Ač národ tak četný jest, přece cizoložství velmi řídké bývá; trest následuje hned a jest manželům na vůli dán. U přítomnosti příbuzných vlasy jí ustříhna svlečenou z domu muž vyháni a přes celou dědinu mrská. Neboť která stud zadala, té se nijak neodpouští: ani krásou, ani mladostí, ani bohatstvím manžela by si nezískala. Neboť tam hanebnostem nikdo se nesměje, tam sváděti a svedenu býti neslove duchem času. Lépe ovšem jest to ještě u těch národův, u kterých jenom panny se vdávají a žena na jediné naději a jedinému slibu přestává. Tak jediného manžela dostávají jako jedno tělo a jeden život dostaly, aby více nedoufaly a po ničem více netoužily a spíše manželství než manžela milovaly. Počet děti obmezovati aneb některé z později zrozených usmrtiti za čin hanebný mají; vůbec tam více dobré mravy platí než jinde dobré zákony.

20. V každém domě v nahotě a špíně k takovým údům a k takovým tělům, jakým se obdivujeme¹, dospívají. Každého vlastní matka kojí; k služkám a kojným se nedávají. Pána a nevolníka nelze rozeznati po nějakém měkčím vychování: mezi týmž dobytčím, na též půdě žijí, až věk dospělý oddělí svobodné a udatnost takými je uzná. Pozdě užívají jinoši tělesného obcování a proto ve věku dospělém vysileni nejsou. Ani s pannami se nepospíchá; stejně dospě-

lého jsou věku, podobné výšky; rovny silami jsouce se spojují a sílu rodičů děti dědí. Sestřencův ujec tak si váží jako vlastní otec. Někteří myslí, že tento svazek pokrevnosti světlejší a užší jest a když rukojmě přijímají, takových raději žádají, jakoby srdce pevněji a rodinu rozsáhleji vážali. Ale dědici a nástupníky jsou každého vlastní děti; závětí není. Děti-li nezůstalo, mají nejbližší právo dědictví bratří, strýcové, ujcové. Čím větší počet příbuzných a sešvakřených, tím vděčnější jest stáří; bezdětnost nemá výhod žádných.

21. Vzítí na se jak nepřátelství tak přátelství otce neb některého příbuzného povinností jest. Ale dávají se smířiti, neb i vražda jistým počtem skotu a bravu se vyplácí a náhradu přijímá celá rodina, což obci prospěšno jest, poněvadž nepřátelství vedle volnosti nebezpečnější jest.

Hodům a hostinám žádný jiný národ u větší míře nehoví. Kteréhokoli člověka pod střechem nepřijítí za bezbožnost se pokládá; každý ho častuje pokrmy dle možnosti připravenými, a došly-li, ukazuje ten, který právě hostitelem byl a doprovází k novému pohostění; oba do nejbližšího domu, nebyvše pozváni, přicházejí. Na tom nezáleží: stejnou vlídností se přijímají; známého a neznámého co do pohostinství nikdo nerozeznává. Vyžáda-li si host odcházející něčeho, jest obyčejem dáti mu to, a naopak stejně volno něčeho sobě vyžádati. Z darů se těšívají, avšak ani poskytnutých za dluh nepočítají, ani obdržnými se nezavazují. Spůsoby mezi hostitelem a hostem jsou vlídný.¹

22. Hned po spaní které obyčejně do dne prodlužují koupávají se ponejvíce ve vlažné vodě, poněvadž u nich z většího dílu zima panuje; vykoupavše se snídají. Každý má zvláštní sedadlo a zvláštní stůl. Potom k pracím a rovněž často ku kvasům se ubírají ozbrojeni jsouce. Den a noc ustavičným pitím trávití

není nikomu hanbou. Časté mezi pijáky hádky zřídka nadávkami, častěji vraždou a poraněním se končívají. Avšak i o smíření mezi nepřáteli, o spojování — se sňatkem, o volbě náčelníkův, o míru konečně a válce obyčejně při hodech se radívají, jakoby v žádném jiném čase srdce u větší míře buď upřímným myšlenkám více otevřeno nebylo, aneb k velkým se nerozhřálo. Národ, úskočný a lstivý nejsa, odkrývá podnes tajnosti srdce při nevázané rozmarnosti. A tak smýšlení všech odkryté a odhalené druhého dne znova se přetřásá a oběma dobám se vyhovuje; radí se, když přetvařovati se neumějí; ustanovují, když chybiti nemohou.

23. Pívají šťávu z ječmene aneb z jiného obilí jaksi na způsob vína připravenou: řece nejbližší i víno kupují. Pokrmy jsou jednoduché: plané ovoce, čerstvá zvířina nebo sražené mléko bez přípravy a bez vaření hlad zahánějí. Co do žízně nejsou tak střídmi. Kdyby jejich opilství se hovělo a tolik poskytovalo, kolik žádají, mohli by se tak snadno neřestmi jako zbraní podmaniti.

24. Druh divadel mají jeden a při každé schůzce týž. Obnažení jinochové, kterým kratochvíli to jest, mezi meče a nastavené frameje skokem se vrhají. Cvičením-se umělosti, umělostí sličnosti nabyli, avšak nečiní toho pro zisk aneb za plat; přesmělé bujnosti odměnou jest zábava divákův. Podivno, že střízlivi kostkami se baví jako věcí vážnou s tak velikou odvážlivostí při výhře nebo při prohře, že když všecko prohráli, na rozhodné a poslední hození svou svobodu a svá těla sázejí. Prohráli-li, dobrovolně v porobu se dává: byť i sebe mladší a silnější byl, svázati a v porobu se prodati nechává: takovou při věci špatné jeví tvrdošijnost; sami to poctivostí nazývají. Nevolníky toho druhu do cizích krajín prodávají, aby i studu pro takovou výhru se zbavili.

25. Ostatních nevolníků neužívají dle našeho způsobu k vykázáním službám domácím; každý má svůj příbytek a spravuje svůj dům. Pán mu jistou část obilí nebo dobytka nebo šatstva jako nájemníkovi ukládá; potud nevolník poddán. Ostatní práce a mácí žena a děti vykonávají. Zřídka nevolníka mrskají a vazbou a prací trestají; někdy ho zabíjejí, nikoliv pro kázeň a z přísnosti, nýbrž v náhlém hněvu, jako osobního nepřítel, leč že bez trestu. Propuštěnci nestojí vysoko nad nevolníky, zřídka jsou nějaké váhy v domě, nikdy v obci, mimo ty toliko národy, nad kterými králové panují. Neboť tam i nad svobodné a nad urozené se povyšují; u ostatních nižší stav propuštěnců jest znakem svobody obecné.

26. Penězi těžiti a je na úroky půjčovači neznámo; a proto více se toho zdržují, než kdyby to zapověděno bylo. Role podle počtu obyvatelův ode všech dohromady střídavě se obsazují a potom dle důstojnosti mezi ně se dělí. Možnost dělení rozsáhlost půdy usnadňuje. Role každoročně vyměňují a ještě zbývá půdy; neboť s úrodností a rozsáhlostí půdy jejich pilnost nezávodí, aby sady vysazovali a louky oddělovali a zahrady svažovali: jediné obilí na zemi vyžadují. Proto také rok na tolik částek nedělí: zima a jaro a léto mají význam a jména; podzimku jména právě tak jako jeho darů neznají.

27. Slavných pohřbů nedbají: jenom toho šetří, aby mrtvoly slavných mužů jistými druhy dříví se spálily. Na hranici ani šatstva, ani vonných věcí nekladou: každému jeho zbraň, některým i jejich koně do ohně házejí. Náhrobek dělají z drnu. Vysokými a pracně vystavěnými pomníky, jakoby zemřelé tížily, opovrhují. Nářku a slz brzo, bolesti a zármutku pozdě zanechávají. Ženám truchliti sluší, mužům pamětlivými býti.

Toho o původu a mravech všech Germánů vůbec jsem se dověděl. Nyní o obyčejích a zvycích jednotlivých kmenův, pokud se liší, a kteří kmenové z Germanie do Gallie se přestěhovali, vypravovati budu.

28. Že druhdy moc Gallů větší byla, sděluje slavný dějepisec zbožněný Julius¹; a proto k víře podobno jest, že i Gallové do Germanie se přestěhovali: neboť jak málo řeka překážela, aby kterýkoliv kmen, jak medle byl vzrostl, neobsazoval a neměnil sídel až posud společných a žádnou mocí říše nerozdělených?²

Tedy mezi hercynským lesem³ a řekami Rýnem a Mohanem Helvetiové⁴, dále Boiové, dva gallští kmenové, bydleli. Posud jméno Boihema trvá a ukazuje na starou památku místa, ač jiný lid v ní obývá. Avšak stěhovali-li se Araviskové⁵ do Pannonie od Osův, [národa germanského], aneb Osové⁶ od Aravisků do Germanie, užívajíce posud též řeči, obyčejův a mravův, nejisto jest, protože při stejné druhdy chudobě a neodvislosti oba břehy⁷ stejného vchodu a východu poskytovaly. Treverové⁸ a Nerviové⁹ na svém germanském původu sobě sami mnoho zakládají, jakoby touto slavnou pokrevností od Gallů nečinných a sobě nepodobných se lišili. Při samém břehu Rýna najisto germanští národové bydlí, Vangionové, Tribokové a Nemetové¹⁰. Ani Ubiové¹¹, ačkoliv pro své zásluhy římskou osadou se stali a raději dle jména své zakladatelky¹² Agrippinští se nazývají, za svůj původ se nestydí; přešedše před časy a za věrné uznání byvše na samém břehu Rýna usazení byli, aby ho ostříhali, ne aby iich střeženo bylo.

29. Nad všechny tyto kmeny udatností vynikající Batavové¹ malou část břehu, jinak ostrov² řeky Rýna zaujímají; kmen to druhdy Chattův³, ale za příčinou domácích různic do těchto sídel přešlý, v nichž částí římské říše státi se měli. I zůstávala sláva a vyznamenání starého spojení se s námi⁴, neboť ani dáni ne-

jsou utiskováni, ani od celníků týráni. Od poplatkův a příspěvků pro císaře osvobozeni a jenom pro válečně potřeby ponecháni jsou, jako zbraň a oruží, pro války šetřeni jsou. V též poddanosti kmen Mattiaků⁶ jest; neboť velikost římského národa i za Rýnem a starými hranicemi říše úctu si zjedнала. A tak co sídla a hranic se týká, na svém břehu⁶ zůstali, ale co do smýšlení nás se drží; ostatně jsou podobni Batavům, leda že posud samou půdou země a podnebím zmužilejší jsou.

Mezi národy germanské nepočítal bych, ačkoliv za Rýnem a Dunajem se usadili, těch, kteří desátková pole vzdělávají⁷. Všelici lehkomyšní a z nedostatku odvážliví Gallové opanovali půdu nejisté držby. Později když val pomezní byl veden a posádky postrčeny, za záhyby říše a část provincie⁸ jsou pokládáni.

30. Za nimi¹ jsou Chattové, jichž sídlo od hercynského lesa se počíná; jejich zem není tak plochá a bařinatá jako ostatní obce, v které se Germanie rozprostírá; neboť pahrbky ustavičně se táhnou, znenáhla mizejí a Chatty své hercynský les doprovází, a zároveň s nimi přestává. Těla mají otuženější údy svalovité, pohled hrozivý a větší pružnost ducha. Rozumu a chytrosti mají jako Germánové poměrně mnoho: volí si náčelníky, poslouchají představených, znají šiky, umějí používatí příležitostí, odkládají útoky, rozvrhují den, v noci valem se obehánějí štěstí mezi nejisté, udatnost mezi jisté věci počítají a co velmi řídké a jen předností kázně bývá, více na vůdce než na vojsko spoléhají. Všecka jejich síla jest v pěchotě, na kterou mimo zbraň i vojenská náčiní a zásobu potravy nakládají. Jiné do pútky táhnouti vidíš, Chatty do války². Výpady a nahodilé pútky bývají u nich zřídka. Jízda ovšem tu zvláštnost do sebe má, že rychle vítězství si zjedná, rychle ustupuje; rychlost je blíže ko při strachu, váhání více při vytrvalosti.

31. Co i u jiných garmanských kmenův ale jen zřídka a jen za příčinou osobní smělosti jednotlivých se objevuje, to u Chattů vesměs obyčejem jest; že, jak medle dospěli, vlasův a vousův nestřihají a teprv potom, když nějakého nepřítele skláli, přestávají se nositi způsobem, kterým k udatnosti se zavázali a zaslíbili. Nad krví a kořistí odhalují čelo a za to mají, že nyní teprv odměnu za zrození splatili a své vlasti a rodičův hodnými se stali; bázlivým a nebojovným zůstává ona ohyzda. Nejudatnější mimo to železný kruh (co kmen za potupu má) jako pouta nosí, až usmrčením nepřítele se ho sprostí. Přemnohým Chattům způsob ten se líbí; někteří nosí odznak ten až do šedin znatelní jsouce nepříteli rovněž jako svým. Všecky půtky tito započínají; vždy tvoří první řadu, pohledem překvapující; jinak ani v míru vlídnějšího pohledu nejeví; bývají bez příbytku, bez pole, bez všeho zaměstnání: ku komukoliv přijdou, od toho se živi; cizím plýtvají, svým opovrhují, až slabé stáří k tak tuhé udatnosti neschopnými je činí.

32. Chattům nejbliže tam, kde Rýn již jistým řečištěm teče a dostatečnou je hranicí, bydlí Usipiové a Tenkterové². Tenkterové mimo obyčejnou slávu vojenskou vycvičenosti svých jezdcův vynikají; a sláva pěchoty Chattů není větší než jezdeckva Tekterův. Tak to zavedli předkové: potomci to zachovávají; to jest hrou dětí, to zápasem mladíků, v tom starci trvají; s nevolníky a s domy a všemi právy nástupnictví i koně se dědí; avšak těch nedostává nejstarší syn jako to ostatní, nýbrž syn v boji nejudatnější a nejlepší.

33. Vedlé Tenkterův Brukterové¹ druhdy se vyskytali. Nyní Chamavi a Angrivariové prý tam se přistěhovali, zahrnavše Bruktery a zcela vyhubivše sousední kmeny buď ze zášti proti jejich pýše, nebo ze žádosti kořisti, nebo následkem jakési přízně bohů

k nám, neb i pohledu na bitvu nám dopřáli; více než 60.000 jich padlo nikoli římskou zbraní, nýbrž co velkolepější jest, k rozkoši našich očí. Kéž zůstane a trvá u národův, ne-li láska k nám, aspoň nenávisť proti sobě, když již osud říše kvapí a štěstí nic většího nám poskytnouti nemůže než nesvornost nepřátel.

34. Angrivary a Chamavy od zadu¹ Dulgubinové a Chasuariové obkličují a jiní kmenové méně znameniti; z předu² Frisiové s nimi hraničí. Frisiové na větší a menší se dělí dle počtu obyvatelstva. Oba kmeny až k moři Rýn vroubí a mimo to kolem nesmírných jezer bydlí³, po kterých i římská loďstva plují. Ba i do samého moře tamnějšího jsme se odvážili, kde, jak pověst se roznesla, Herculovy sloupy posud se nacházejí, buď že Hercules sám tam přišel, buď že všecko, cokoli velkolepé jest, jeho sláve přičítati jsme uvykli. Nescházelo sice odvážlivosti Drusovi Germanikovi⁴, ale moře nedopustilo, aby samo proskoumáno bylo a po Herculovi se pátralo. Později nikdo⁵ více se tam neodvážil, poněvadž za pobožnější a šetrnější se pokládalo v činy bohů věřiti nežli o nich se přesvědčiti.

35. Tak dalece známe západní Germanii: k severu nesmírným záhybem se zatačí. Nejdříve kmen Chaukúv¹, ačkoliv u samých Frisiův počátek běře a část pomoří zaujímá, po boku všech národův, které jsem jmenoval, se táhne, až i k Chattům se zahýbá. Tak nesmírnou prostoru zemí Chaukové nejenom drží, nýbrž i vyplňují, kmen mezi Germany nejpřednější, který moci a velikosti své raději spravedlivosti chrániti chce; bez lakotnosti, bez náruživosti pokojní a odloučení jsouce k žádné válce nevyzývají, neloupí a neplení. To právě zvláštním důkazem udatnosti a síly jest, že vrchní moci násilím a bezprávím se nedomáhají. Avšak zbraň všem jest pohotově a když toho

potřebí jest, přehojně mužstva i koňstva. I pokojní stejné slávy požívají.

36. Vedlé¹ Chaukúv a Chattú Cheruskové, znepokojování nejsouce, příliš dlouhý a ochabující mír zachovali. To příjemné sice ale nebezpečné bylo, poněvadž chybuje, kdo mezi nevázanými a mocnými si hová: kde pěst panuje tam mírným a poctivým vítěz se nazývá; a tak Cheruskové druhdy hodni a spravedliví, nyní-li línými a hloupými se nazývají: vítězným Chattúm² štěstí za moudrost se vykládá. Pádem Cheruskú zachyceni i Fosové, kmen sousední³: ti neštěstí jejich stejnou měrou účastni, v štěstí jim podřízeni byli.

37. V témž záhybu Germanie u samého moře Cimbrové obývají¹, obec nyní malá, avšak slávou veliká; stopy staré slovnosti široko rozložené trvají posud; na obou březích² jsou náramná hradiště, dle jichž obvodu i nyní ještě měřiti lze množství a sílu kmene a hodnověrnost zprávy o tak velikém stěhování. Šestistý a čtyřicátý rok stálo naše město, když po prvé slyšeno o zbrani Cimbrů za consulů Caecilia Metella a Papiria Carbona; počítáme-li od té doby, až k druhému consulátu³ císaře Trajana, sečteme asi dvě stě a deset let; po takový čas Germany podmaňujeme. Mezi tak dlouhou dobou udály se veliké porážky s obou stran. Ani Samnitové, ani Poenové, ani Hispanie, ani Gallie, ba ani Parthové častěji nás na sebe nepřipomínali: neb na královskou vládu Arsákovu svoboda Germánů ráznější jest⁴. Nebo co jiného nám může východ vytýkati než porážku Crassovu⁵, an sám Pasora⁶ ztratil i od Ventidia poražen byl. Ale Germanové Carbona a Cassia a Scaura Aurelia a Servelia Caepiona, také Marca Manlia porazili anebo zajali, patero konsulárských vojsk najednou římskému národu⁷, Vara a s ním tři legie i samému Caesarovi⁸ odňali. A nikoli bez škody G. Marius v Itálii, zbožněný Julius⁹ v Gallii, Drusus a Nero¹⁰ a Germa-

nicus v jejich sídlech je porazili. Později nesmírné výhrůžky G. Caesara¹¹ směšnými se staly. Potom byl pokoj¹², až za příčinou naší nesvornosti a občanských válek¹³, zimních ležení našich legií se zmocnivše i po Gallích bažiti počali; avšak odtamtud zase zahrnutí byvše v nejnovějších časech byli spíše předmětem vítězoslávy nežli vítězství.

38. Nyní o Suevích¹ jest mi promluvití, jichž není jenom jeden kmen jako Chattův a Tenkterův: neboť větší díl Germanie v držení mají, posud ve zvláštní kmeny s zvláštními jmény rozdělení jsouce, ačkoli vůbec Suevy se nazývají. Zvláštním obyčejem tohoto kmene jest, že vlasy nazad češou a v uzel zavazují. Tím Suevové od ostatních Germanův, tím svobodní Suevové od nevolníků se liší. U jiných kmenů buď za příčinou příbuzenství nějakého se Suevy aneb, co častěji se stává, za příčinou napodobování zřídka a jen za mladosti to bývá: u Suevův až do šedin ježaté vlasy na zad leží a často v samém týle se svazují. Náčelníci ještě více se ozdobují: taká jest péče o zevnějšek, však neškodná. Neboť ani aby milováni aneb milováni byli, nýbrž pro zvýšení těla a hrůzu, když do války vytáhnouti chtějí, jenom pro oči nepřátel se ozdobují.

39. Za nejstarší a nejurozenější mezi Suevy pokládají sebe Semnoni¹; hodnověrnost stáří posvátné obřady stvrzují: v určitý čas v lese, zasvěcením prarocův a starodávnou úctou posvátném, poslové všech kmenů též krve se scházívali a žertvou obecní člověka zabivše strašné a barbarské obřady slaviti počínají. I jiným ještě způsobem háj ctí; nevchází tam nikdo leč poutem jsa svázán, slabost svou a moc boha na jevo dáváje; padl-li náhodou, nesmí se pozdvihnouti a vstáti, po zemí ven se vlekou. Celá pověra hledí k tomu, jakoby odtud lid původ svůj měl, jakoby tam byl bůh všecko řídící, kterému všecko ostatní

podřízeno a služebno jest. Platnosti dodává Semnům šťastná poloha: přebývají v sto župách, a za příčinou svého velikého počtu myslí, že hlavním kmenem Suevů jsou.

40. Longobardy¹ naopak skrovný jejich počet oslavuje; od mnohých a velmi mocných kmenův obklíčení jsouce nikoliv poslušnosti nýbrž půtkami a odvážlivosti bezpečni jsou. Dále² Reudignové a Avionové a Angliové a Varinové a Eudosové a Suardonové a Nuithonové řekami nebo lesy chráněni jsou. Nic znamenitého není při jednotlivých leda že všichni vespolek Nerthu, to jest, Zemi matku ctí a myslí, že o záležitosti lidské se stará a národy se projíždí. Jest na jednom ostrově v moři posvátný háj a v něm vůz jí zasvěcený rouškou pokrytý; jenom knězi jest dovoleno dotýkati se ho; ten poznává, když bohyně uvnitř přítomna jest³ a vůz kravami tažený s velikou pokorou provází. Toť dni veselé, místa, kterákoli svým příchodem a návštěvou poctiti ráči, svátečně ozdobena. Ani válek nepočínají, zbraně se nechápou; zamčeny meče; mír a pokoj jen tenkrát jest znám, jen tenkrát milý, až konečně týž kněz bohyni nabaživši se společnosti se smrtelníky zase do posvátného háje zpět odváží. Potom vůz a rouška a možno-li věřit, bohyně sama v odlehlém jezeře se myje. Nevolníci přisluhují, které ihned totéž jezero pohlcuje. Odtud tajemná hrůza a svatá nevědomost, co asi je to, což jen ti vidí, kteří zahynouti mají.

41. A tato část Suevův až do odlehlejší Germanie se táhne: blíže, abych jako dříve po Rýnu, tak nyní po Dunaji šel, jest kmen Hermundurův¹, Římanům oddaný; a proto ze všech Germanů jediní nejenom na břehu, nýbrž i uvnitř a v přeslavné osadě provincie Raetie² obchod vésti smějí; všude bez stráže přecházejí³; a ježto ostatním kmenům toliko zbraň a tábory své ukazujeme, jim domy a dvorce své jsme otevřeli,

ač tolio nežádají. V zemi Hermundurů počíná Labe⁴, řeka ondy slavná a známá⁵; nyní se o ni jenom slychává.

42. Vedlé Hermundurů bydlí Nariskové¹ a dále Markomani² a Quadové³. Zvláštní jest Markomanů sláva a moc; ba i samých sídel, vypudivše z nich druhdy Boje⁴, udatností si dobyli. Také Nariskové a Quadové se neodrodili. A tato část Germanie je jako průčelí, pokud se jde po Dunaji. Markomani a Quadové měli ještě za naší paměti krále ze svého kmene, slavný rod Marobodův a Tudrův; nyní již i cizí trpí. Avšak moc i vážnost králů jejich visí na vůli Římanův: zřídka naší zbraní, častěji penězi se podporují aniž jsou proto méně mocni.

43. Vzadu za Markomany a Quady Marsigni, Gothini, Osové, Burové¹ bydlí. Z nich Marsigni a Burové po řeči a způsobu života k Suevům náleží: Gothinů galský a Osů pannonský jazyk a to, že poplatky platí, dokazuje, že nejsou Germány. Část poplatků Sarmatové, část Quadové jim jako cizincům ukládají. Gothini k větší hanbě své i železa dobývají. Věci tito kmenové malou část rovin, ostatně lesy a vrcholy hor obsadili. Neboť Suevii dělí a rozštěpuje nepřetržitý hřbet hor², za kterými velmi mnoho kmenů bydlí, z nichž jméno Lygiův³, na několik obcí rozptýlené, nejrozšířenější jest. Postačí vypočísti nejmocnější: Harie, Helvetony, Manimy, Helisie, Naharvaly. U Naharvalů háj starověké posvátnosti se ukazuje; vládne jim kněz v oděvu ženském, jinak jako bohové dle římského výkladu Castor a Pollux se jmenují; to jest význam bohův, Alkové jejich název; obrazů nemají, aniž stopy cizí modloslužby, ale přec je jako bratry a mladiky cti. Dále Hariové hrdí na svou moc, již nad kmeny právě jmenované vynikají, přirozené své divokosti ještě uměním a dobou napomáhají: mají černé štíty, pošmuřená těla; tmavé noci k bitvám volí

a i samou děsivou příšerností umrlčího vojska strachu nahánějí, ježto žádný nepřítel tohoto nevidaného a jakoby pekelného zjevu nesnese: neboť nejdříve ve všech bitvách oko se překonává.

44. Za Lygii Gothonové¹ králi se spravují již o něco tuzeji než ostatní germánští kmenové, však ne přes meze svobody. Hned vedlé nich při samém moři jsou Ruigové a Lemoviové²; všech těchto kmenů zvláštním znamením jsou okrouhlé štíty, krátké meče a poslušnost ku králům.

Dále již v samém moři Suionův³ obce mimo brané muže i loďstvem jsou silny. Spůsob lodí tím se liší, že s obou stran přidu majíce vždy předkem k zemi přiraziti mohou⁴; ani plachtami jich neženou, ani na stranách vesel v řadách nepřipevňují: vesla jsou, jak to na některých řekách bývá, volná a sem tam dle potřeby pohyblivá. I bohatství si váží a proto jen jeden vládne již beze všech výminek bez dobrovolného závazku poslušnosti⁵; také zbraň není jako u ostatních Germánů porůznu, nýbrž zavřena pod dozorcem a to nevolníkem, poněvadž náhlým útokům nepřátel moře brání a pak zahálčivá tlupa ozbrojených snadně bujní; a zajisté muže urozeného nebo svobodného nebo i třeba jenom propuštěnce dozorcem nad zbraní učiniti králů prospěch nepřipouští.

45. Za Suiony jiné jest moře, líné a skoro nepohyblivé. To že světa obor obkličuje a zavírá, proto víře se podobá, že poslední záře zapadajícího slunce až k východu trvá tak jasná, že hvězdy zatemňuje; mimo to se věří, že je slyší zvučeti; když vychází, a sličnou tvář jeho¹ a paprsky kolem hlavy že vidí. Až tam sahá, a pověst je pravdivá, příroda.

Avšak zase na pravém břehu moře suevského² Aestiů³ kmenové bydlí, jichžto obyčej a kroj jest suevský, ale jazyk britanskému bližší. Matku bohů ctí; jako znamení svého náboženství obrazy vepřů nosí:

to místo zbraně a ochrany všeho druhu ctitele bohyně i mezi nepřáteli bezpečným dělá. Zřídka mečův, obyčejně kyjí upotřebují. Obilí a ostatní plodiny vytrvalejí, než obvyklá lenivost Germanů dopouští, pěstují. Ba i moře prohledávají a jediná ze všech jantar, který sami glesum nazývají, v mělčinách a na samém břehu sbírají. Po jeho povaze a jak povstává, po tom jako barbarové se neptají ani toho nevyskoumali. Ba i po dlouhý čas mezi ostatními vývrhy mořskými ležel, až náš přepych jej pojmenoval. Sami ho nijak neupotřebují: hrubý se sbírá a nepřipravovaný přináší; ceny zaň s podivením přijímají. Avšak že jest to šťáva stromová, znáti z toho, že některá zvířátka pozemní ba i křídlatá zhusta v něm bývá viděti, která šťávou obalena jsouce potom tvrdnoucí hmotou se zavírají. Myslím tedy, že, jako v dalekých východních krajinách kadidlo a balsám se prýští, tak na západních ostrovích a zemích úrodné háje a lesy jsou, z nichž šťáva paprsky blízkého slunce vytažená se prýští a do nejbližšího moře teče, a pak mocí bouřek na protější břehy se vyhazuje. Zkoušíš-li přirozenost jantáru při ohni, jako louč hoří plamenem tučným a vonným; potom jako v smůlu aneb pryskyřici tuhne.

Za Suiony Sitonů⁴ kmeny dále se táhnou. Ostatek jim všem podobní jsouce tím jenom se liší, že žena nad nimi panuje: tak daleko ne jenom od svobody, nýbrž i od otroctví se odchýlili. Tam končí se Suevie.

46. Peucinův¹ a Venedův² a Fenů³ národy mám-li k Germanům anebo k Sarmatům počítati, na rozpacích jsem, ačkoliv Peucinové, jež někteří Bastarny nazývají, co do řeči, mravův, sídel a příbytků Germanům se podobají. U všech⁴ špína a lenivost u náčelníků. Smíšenými sňatky poněkud ve způsob Sarmatů se kazí. Venedové mnoho obyčejův od nich přijali; neboť všecky lesy a hory, co jich kolí mezi Peuciny a Feny strmí, za loupeži probíhají. Avšak tito spíše

k Germanům patří, poněvadž i domy stavějí i štíty nosí i hbité a rychlé pěchotě se těší, co vše u Sarmatů naopak jest, poněvadž na voze a na koni žijí. U Fennů nalézáme podivuhodnou divokost, strašnou chudobu: ani zbraně, ani koní, ani přibytků nemají; potravou jejich jsou byliny, oděvem kožíšiny, lůžkem holá země: jediné na šípy spoléhají, kterým za nedostatku železa ostří kostěné dávají; tentýž lov muže a zároveň i ženy živí; neboť všude je doprovázejí a části kořisti žádají; děti nemají před dravými zvířaty a deštěm útočiště žádného, leda nějakou pleteninou z ratolestí utvořenou se přikrývají; tam se vracení muži, tu útočiště starců bývá: avšak takový život za statnější pokládají, než aby při pluhu stenali, v údomích se hmoždili a o své a cizí jmění mezi nadějí a strachem trvali. Bezpečni jsouce před lidmi, bezpečni před bohy toho, co nejněsnadnější jest, dosáhli, že ani přání u nich místa nemá.

Ostatek jest již báječný, že Hellusiové a Oxionové lidské obličej, ale těla a údy zvířecí mají, čeho já, jako věci neznámé, rozhodnouti nehodlám.

Poznámky k Germanii.

1.¹To byly přirozené a hlavní hranice. Vyloučil tedy některé kraje méně rozsáhlé. Viz totéž: Mela III, 3.; Caesar B. G. I, 15., IV, 4.; Strabo VII, 3. ²Děj. I, 61., 70. ³Děj. I, 59. ⁴Děj. I, 76. ⁵Sarmatové dílem v Polsku, v Rusku a dílem v Asii bydleli. ⁶Děj. I, 2, 6. J. Grimm je počítá k Germanům. ⁷Tam není dílem žádných přirozených hranic, ale jedni druhých se bojí a proto hranic nepřekročují; dotčené hory jsou Karpaty. ⁸Severní a Baltické moře. ⁹Tacitus i Skandinávii za ostrov měl. ¹⁰L. 11. před Kr. Drusus, Tiberiův bratr, několik kmenů podmanil a až k Labi přišel. Ostatně viz úvod. ¹¹Černý Les; Schwarzwald. Viz Plinius N. H. IV, 79; Strabo VII, 1.; Mela II, 1. ¹²Do Černého Moře.

2. ¹Jako Foeničané, Lydové, Řekové. ²Staří myslili, že sever výše leží než jih, že tedy moře od severu k jihu teče, a kdo k severu pluje, ten že proti vzdorujícímu oceanu pluje. Nebo tak: Jim bylo Suevské a Baltické moře neznámé, hrozná, v zimě ledem promíchaná, lenivá a skoro nepohyblivá a tedy i nebezpečná. Viz hl. 45. ³Než obyčejně, zřídka za hranice naší země. ⁴Marsové dle Letop. II, 25. od Germanika poraženi byli. Gambrivy spojuje Strabo s Cherusky a Chatty. Vandiliové, později Vandalové. Suevy, viz 38. hl. Plinius N. H. IV, 99, 100. udává pět kmenův. ⁵Z počátku neměli Germanové žádného společného jména, dělíce se na několik kmenův. Jeden kmen Germanové, kteří později Tungry se nazývali, přešel Rýn, porazil tamější Gally, a aby nepříteli většího strachu nahnal, říkal, že za Rýnem sami Germanové bydlí. A tak všichni kmenové za Rýnem z počátku od vítěze (Germanův) pro strach, kterého tím Gallům nahnatí chtěl, a později i od Gallů samých Germany se nazývali. Později tito kmenové

zarýnští toto společné jméno v Gallii i na hranicích našedše je podrželi a sami se Germany jmenovali. A tak toto jméno na všechny kmeny germanského národa přešlo a společným se mu stalo. Tungry má Plinius za kmen galský. N. H. IV. 106; XXX, 12.

3. ¹Některfi myslí, že to Asburg jest na levém břehu Rýna nedaleko Mörsa v pruské porýnské provincii.

5. ¹Rohy zajisté měl skot tamější, ale ne tak dlouhé a krásné jako italský. ²Stran plodin viz: Mela II, 3.; Plinius N. H. XVI, 16., XVIII, 149. Nedbají toho, aby si stříbro a zlato zaopatřili a měli. Mají-li nějaké stříbrné nádoby, neužívají jich jinak než hliněných. ³Mezi zbožím germanským do Říma dováženým uvádí se rusé vlasy, z kterých se dělaly vlásenky pro římské dámy; dále kože, mrkev, mýdlo, jantar. ⁴Serraty, peníze, jichž kraj jako pila byl zubovátý. Bigaty, peníze, na kterých znamení dvouspřežného vozu bylo.

6. ¹Lancea, kopí, měla na konci širší železný bodec než framea. ²Germ. 17. a Děj. II. 22. ³Z počátku jich bylo z každé župy sto, a podle čísla toho se také nazývali nemajíce jinak nic zvláštního; ale později za čest se pokládalo mezi nimi býti a jejich jménem se nazývati.

7. ¹Srov. Caesar B. G. VI, 23.

8. ¹Jako to dělal římský senát, který Drusillu, sestru Caligulovu a dcerušku Neronovu, kterou Poppaea mu porodila, za bohyni prohlásil. O Veledě viz Děj. IV, 61, 65, Caesar B. G. I, 50.

9. ¹Isis, bohyně Egyptanův, manželka Osirova, strážného boha Egypta a Nila. Děj. II. 16. Jiné podoby měli. Viz hl. 7, 8. ²Srov. Děj. V, 5, kde vypravuje, že Židé jenom jednoho neviditelného boha a jen v duchu ctí, a žádných obrazů tohoto boha netrpí.

11. ¹Nečekají, až všichni přijdou; jak se jim zlíbí, sednou si a rokují.

12. ¹Kteří pře rozsuzovali, jež nepatřily před sněm. Náčelníci, o kterých se mluví v hlavě následující, byli jiné osoby. Caesar B. G. VI, 23.

13. ¹U Římanů dostávali dospělí togu, u Germánů zbraň jako znamení, že z úzkého kruhu domácnosti ve veřejný život vstupují. ²Čteme s Fr. Haasem: »ceteri robustioribus« m. běžného »ceteris«; družinu a tím hodnost náčelníka mívají obyčejně toliko

silní a zkušeni mužové, výjimkou též mladí ještě potomci slavných předkův.

18. ¹Srov. Caesar B. G. I, 53.

20. ¹Srov. Caesar B. G. I, 39; IV, 1. ²V Římě naopak. Kdo veliké jmění měl, tomu mnozí se kořili a sloužili, přejíce sobě, by je mnoho častoval a poslední vůlí jim něco zůstavil. U Germanů to bylo jinak. Tam žádné poslední vůle nebylo. Umřel-li kdo bez dětí, dědili jeho přátelé. To každý věděl a proto se nikdo o přízeň bezdětných neucházel.

21. ¹Slova nepochybně podstrčena.

28. ¹Julius Caesar, který mimo jiné i Paměti o válce s Gally sepsal. ²Ještě tam nebylo takových říší, které by jisté hranice byly ustanovily. ³Hercynský les, skupení všech hor mezi Rýnem, Dunajem a Dněprem. Zde má na mysli jen jeho západní část. Viz Caesar B. G. VI, 25; Mela III, 3; Strabo IV, 5; VII, 1; Plinius N. H. IV, 80. ⁴V nynějším Švýcarsku. ⁵V Uhřích, v tom záhybu, který dělá Dunaj k jihu téci počínaje. ⁶Východně od Moravy a Slezska. ⁷Dunaje. ⁸V Gallii na levém břehu Rýna u nynějšího Trevira, Trier. ⁹Severozápadně od Treverův. Taktéž Caesar B. G. II, 15, 24; Plinius N. H. IV, 106. ¹⁰Vangionové na levém břehu Rýna, jihovýchodně od Treverův u Vormusu, Nemetové jižně od Vangionův. Tribokové západně od Nemetův u Strassburga. ¹¹Severně od Treverův, u Kolína nad Rýnem. ¹²Vlastně: svého zakladatele (Agrippy). Ale nazývali se dle jména Agrippiny, manželky císaře Claudia. Viz Letopisy Tacitovy XII, 27.

29. ¹V Nizozemsku. ²Rýn, než do moře vtéká, se dělí a ostrov tvoří, ve kterém Batavové hlavně sídli. Viz Děj. IV, 12. ³Chattové na pravém břehu Rýna naproti Mattiakům a Treverům, v nynějších Hessích. ⁴Z počátku byli spojenci Římanův, později k římské říši přiděleni. ⁵Jihozápadně od Chattův. Plinius N. H. XXXI, 20; Tacitus Letopisy XI, 20. ⁶V Germanii, na pravém břehu Rýna. ⁷Z kterých se desátý díl užitku jako daň platil. ⁸Později postavili Římané své mezníky dále až za tato pole tak, že záhyby země tamnější za část římské říše se pokládaly, totiž za hořejší Germanii. Potom tamnější majetek byl jistější.

30. ¹Za desátkovými poli k severu. ²Jiní do pútky táhnou bez zavazadel, ale Chattové i do nastávající

půtky s zavazadly táhnou, jakoby teprv do války táhli a nepřítel ještě daleko byl a proto báti se ho nemusili.

32. ¹Kde již jest úzký a hluboký tak, že ho nelze snadno překročiti. ²Severozápadně od Chattův. Caesar B. G. IV, 1, 4, 16.

33. ¹Severovýchodně u Osnabrücka a Münstera.

34. ¹Na východní straně. ²Na západní straně. V nynějším Holandsku. ³Zuiderské jezero. ⁴Drusus, bratr Tiberiův a otec Germanikův. ⁵Přišel do toho moře sice jeho syn Germanicus, ale z příčin válečných a nikoliv proto, aby moře prozkoumal a po sloupech Herculových pátral. Letop. II, 6 a 23.

35. ¹Východně od Frisiův, v nynějším Oldenbursku a Hanoversku. Plinius N. H. IV, 99.

36. ¹Jižně od Chaukův, severovýchodně od Chattův. Mezi Vesperou a Labem. Caesar B. G. VI, 10. ²Chattové porazili Cherusky. ³Severovýchodně od Cherskův.

37. ¹V nynějším Dánsku. Caesar B. G. I, 12.; Plinius N. H. IV, 99.; Strabo V, 1.; Vellejus II, 12. ²Dánska. ³R. 98. po Kr. ⁴Arsaces založil Parthskou říši r. 256. př. Kr. ⁵Parthové porazili Crassa r. 53. př. Kr. ⁶Vůdce Parthův a syn Oroda, krále parthského byl od římského vůdce P. Ventidia za časů druhého triumviratu poražen l. 38 př. Kr. Srov. D. V, 9. Plutarch: Antonius 34. Dio Cassius 49, 21. ⁷Konsula Gn. Papiria Carbona porazili Cimbrové a Teutoni u Noreje l. 113. př. Kr., léta pak 107. př. Kr. potřen konsul L. Cassius. Dle Livia ep. LXV. od Gallů Tigurinských v Nitiobrogech; Cimbrové zvítězili l. 109 nad M. Juniem Silanem, kteréhož Tacitus nedotýká snad omylem položiv Cassia místo něho. Konsul (dle Livia ep. LXVII. legat) M. Aurelius Scaurus utrpěl porážku od Cimbrů l. 108.; i jest v zajetí zavražděn. Servilius Caepio prokonsul, poražen l. 105. zároveň s konsulem M. (či Gn.) Manliem. ⁸Augustovi r. 9. po Kr. Viz Letop. I, 62. ⁹Julius Caesar. ¹⁰Císař Tiberius, Drusus a Germanicus, viz hl. 34., pozn. 4. a 5. Tito ovšem Germany porazili, ale při tom sami mnoho utrpěli. ¹¹Caliguly. Viz Děj. IV, 15. ¹²Občanské války mezi Neronem a Galbou, Galbou a Othonem., Othonem a Vitelliem, Vitelliem a Vespasianem r. 69. po Kr. Domitianus táhl proti Germanům, ale ničeho nepořídív dřec vítězství slavil; skoupiv germanské nevol-

mlky v Římě je za poražené nepřátele vydával r. 84. po Kr.

38. ¹Východně od Labe. Caesar B. G. IV, 1—4; VI, 10.; Strabo IV, 2.; VI, 9.; VII, 1. Jinak srov. A. V. Šembera: *Západní Slované v pravěku*. Ve Vídni. 1868.

39. ¹Na pravém břehu Labe od Čech počínajice k severu.

40. ¹Longobardové na levém břehu Labe, východně od Chaukúv, jižně od Hamburka. Později osadil část hořejší Italie, která od nich Lombardsko se nazývá. ²Severovýchodně. V nynějším Holštýnsku, Meklenbursku a na blízku. ³Vůz jest obyčejně prázdný; když pak bohynk národy navštíviti chce, octne se ve voze. Jak medle tam jest, již to kněz ví a zapřáhá hned krávy.

41. ¹V nynějším Bavorsku a Sasku a okolí na západ a sever. ²Nejspíše nynější Augšburg (Augusta Vindelicorum). ³Jiní jenom se strážci zbraň odloživše, hranice překročiti směli. Viz Děj. IV., 64., ⁴Poněvadž zem Hermundurův až tam nesahala, myslí někteří, že Tacitus se mýlí, maje v mysli nějakou vedlejší řeku Labe, snad Oharku. Jiní za to mají, že Hermundurové dříve tam přebývali a že, ačkoliv později se vystěhovali, přec někteří tam zůstali. ⁵Až k Labi přišel r. 8. př. Kr. Drusus; L. Domitius je i překročil. Letop. IV, 44. Strabo vypravuje, že Labe Germanii na dvě části dělí. I, 2.

42. ¹V Bavořích až k Šumavě na hranici české. ²V Čechách. ³Na Moravě. ⁴Kteří dříve v Čechách bydleli a od nichž země své jméno obdržela a podržela. Viz 28. hl. Markomané bydleli dříve u Rýna. Poněvadž od Římanů znepokojováni byli, vytáhli pod Marobudem a usadili se v Čechách. Viz ostatně Letop. II, 62.

43. ¹V rakouském a pruském Slezsku a východně od něho. ²Poněvadž mají železo, měli by se brániti a o to pečovati, aby poplatků neplatili. ³Krkonoše. ⁴Lygiové v pruském Slezsku a dále v Polsku.

44. ¹V pruské provincii Ostpreussen, východně od ústí řeky Visly. ²Při moři mezi Odrou a Vislou v Pomořanech. ³V jižním Švédsku. Tento poloostrov měl Tacitus za ostrov. ⁴Srov. Děj. III, 47. a hl. 7.

45. ¹Přeložili jsme podle opravy Fr. Haase: *forma eque decorem m. běžného formasque de-*

c o r u m. Apollina, Phoeba. ²Baltického. ³V nynějším Estonsku, Kursku a Livonsku, v západním Sasku. ⁴V střední a severní Skandinavii.

46. ¹V Haliči, Bukovině, Sedmihradsku a dále k ústí Dunaje. Strabo VII 3. ²Mezi Peuciny a Fenny. ³V severozápadním Rusku. Čuchoncové. Čudi. ⁴Peucinův. ⁵Šafařík ve svých »Slovanských starožitnostech« (str. 121. a násled.) dokázal, že Vendové (Vindové) Slované byli a udává meze tehdejších jejich sídel takto (na str. 139 a 140): »Sídla Peucinův a Fennův, u prostřed nichž Tacitus místo Venedům vykazuje, odjinud dostatečně nám známa jsou. Peucini či Bastarnové, národ původně celtický, později, jak se zdá, s germánskými stěhovanci tuze pomíchaný, a proto od některých spisovatelů za Němce vyhlášený, obývali v horách dnešního Sedmihradska na pravém břehu řeky Dněstru, asi ode dnešní Bukoviny až dolů k Moři Černému a k ústí Dunaje. Fennové pak čili Čudi od nepaměti sídli v nejzažších končinách severní Evropy; jen některé jejich oddělené větve sahaly s jedné strany po zábřeží Moře Baltického dále dolů až do dnešního Estonska, s jiné pak strany až do spojení řek Volhy a Kamy: vnitřní země a krajiny okolo dnešních měst Novohradu, Moskvy, Smolenska, Kyjeva, Lvova, Varšavy atd., pokud paměti historické na hustou tmou dávnověkosti nějaké světýlko prostírají, již v prastaré době ovšem pak v okrese času, o kterémž zde jednáme, od národů finských čili čudských osazeny nebyly. Zdeť tedy v nesmírném tomto prostranství byla za časů Plinia a Tacita sídla národů venedských, zde starobylá jejich vlast, ode mnohých se všech stran se hrnoucích národův obklíčená a stěsněná, ale nikdy docela opanována a roztrhána. Plinius místo Venedům vykázal mezi Sciry a Hirry na Baltickém a mezi Sarmaty na Černém Moři a v jednotlivých odnožích na Dněpru a za Tatrami tu dobu sedícími; Tacitus naproti mezi Peuciny čili Bastarny v horách sedmihradských, a mezi Fenny v nejzadnějších končinách severní Evropy, v Estonech, ve Finlandu, na břehu hořejší Volhy a Kamy tu dobu obývajícími: onen nám mlčečky poukazuje na hranice vlasti jejich k západu a východu, tento zase na hranice k jihu a půlnoci. Za všemi těmito důvody a znameními meze tehdejších sídel národu, starým pod jménem Venedů známého, nadběžně asi takto se určití mohou: počnouc od ústí Visly vedlé osad Esthův (t. Litvanův) a jiných menších národův, jako

Scírův, Hírův atd. přes dnešní Němen, Žmuď, Livony až do východních končin Moře Baltického, odtud severně stranou nedaleko dnešního Novohradu, okolo zřidel Volhy a Dněpru, na východ až téměř k řece Visle, a dále za Vislou až na rozhraní mezi ní a Odrou. Na břehu Moře Východního v Estonech a v podkrají hořejší Volhy Venedové sousedili s Finny čili Čudy, na Donu, Dněpru a Černém Moři se Sarmaty, jimž i některé větve Venedů podrobeny byly, na Dněstru s Peuciny čili Bastarny; mezi Vislou a Odrou byli pomícháni s Němci.

TACITOVA
KNIHA O ŽIVOTU A POVAZE
GN. JULIA AGRICOLY.

Přeložil

PROF. ANTONÍN MADIERA,
c. k. okr. škol. inspektor.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Dr. Ed. Grégra a syna.

Tacitova kniha o životu a povaze Gn. Julia Agricoly.

Přehled.

Životopisem tchána svého Agricoly nastoupil C. Tacitus na dráhu klopotnou ale též slávy plnou; stal se dějepiscem, a takovým dějepiscem, že se Římané druhým toho způsobu vykážati nemohou. Po patnáctileté krutovládě Domitiana od 81—96 r. po Kr. vítá tímto spisem C. Tacitus svobodu, která se za mírné vlády Nervy a jeho spoluvládce Trajana k Římanům opět vrátila. Z kap. 3. toho spisu lze souditi, že spis byl vydán buď ku konci roku 97. nebo v měsíci lednu roku 98., jelikož se Nerva, který dne 27. ledna zemřel, nenazývá divus, kterým přijímám hned po své smrti poctěn byl.

Spis skládá se ze tří částí, jež jsou tyto:

I. úvod, hl. 1—3.

II. život Agricoly, hl. 4—43.

III. závěrek, hl. 44—46.

Životopis Agricoly hl. 4—43. lze takto rozdělit:

1. život jeho až po tu dobu, kdy se stal náměstkem v Británii, hl. 4—9.

a) jeho pacholectví, hl. 4.

b) první služba vojenská, hl. 5.

c) úřady, které spravoval, než se stal konsulem, hl. 6—9.

2. činy, které jako legatus consularis v Británii vykonal, hl. 18—39.

3. další příběhy jeho, když se z Británie vrátil, hl. 39—43.

Za vložku považovati se musí hl. 10—17., kterou lze ve dvě části rozložit, totiž

A. popis Britannie, hl. 10—12.

a) poloha země, hl. 10.

b) původ obyvatelstva, hl. 11.

c) podnebí té země, hl. 12.

B. krátké vypsání výprav, které za příčinou podmanění Britannie Římané dříve již byli podnikli.

(Julius Caesar podniknul první výpravu roku 55 př. Kr., viz Caes. bell. gall. IV, 20—36, 38; druhou výpravu roku 54 př. Kr., viz Caes. bell. gall. V. 5—23; Caligula hodlal roku 39 po Kr. podniknouti výpravu; viz Suet. Calig. 44. 46; Claudius učinil Britannii římskou provincií roku 43 po Kr.)

Úvod; hl. 3.

R. 40. p. Kr. 13. června Agricola narozen v osadě Foro-Julium; jeho vychování a zaměstnání, hl. 4.

R. 59. Službu vojenskou nejprve konal v Britannii pod Suetoniem Paulinem, hl. 5., r. 62. navrátil se do Říma, roku 63. za manželku pojal Domitii Decidianu, která r. 64. jej synem obdařila, r. 65. odebral se jako quaestor do Asie, kdež mu manželka dceru porodila, hl. 6.

Rok 66. ztrávil v soukromí, r. 67. byl tribunem, r. 68. praetorem, hl. 6.

R. 69. matku svou od loupežníkův zavražděnou pohřbil a přistoupil k straně císaře Vespasiana, hl. 7.

R. 70. byl od Muciana jmenován velitelem XX. legie v Britannii, hl. 8., r. 73. když se navrátil, byl od Vespasiana do stavu patriciů povýšen, načež r. 74. se náměstníkem stal v Aquitanii, který úřad po tři léta zastával. Roku 77. zasnoubil jako konsul suffectus svou dceru Tacitovi, r. 78. odebral se do Britannie, hl. 9.

Popis Britannie: Poloha země, hl. 10., obyvatelé hl. 11., podnebí hl. 12. Dřívější výpravy proti Britannii a konec jejich; hl. 13. a 14., pozdvižení Britannie, při kterém Boudicea velela, Suetoniem Paulinem potlačeno; hl. 15. a 16. Petilius Cerialis Briganty, Julius Frontinus Silury skrotil.

V létě 78. přišel Agricola do Britannie, porazil Ordoviky, dobyl ostrovu Mony a odstranil všechny vady ve správě této provincie; hl. 18., 19.

Druhého roku 79. někteří samostatní národové dobrovolně se Římanům poddali. Agricola snaží se, aby obyvatelé přivykli mravům římským; hl. 20., 21.

Třetího roku 80. táhl skrze Britannii až k temeništi Tanaum a čtvrtého roku 81. osadil všechny tyto

krajiny, opevniv náspy hranice provincie Britannie; 22., 23.

V pátém roce 82. překročiv Klotu svedl boj s národy na druhé straně břehu bydlícími; hl. 24.

Když v šestém roce 83. na východním břehu Bodotrie válku započal, povstali Kaledonští a přepadli jednu tvrz. Agricola se proti nim obrátil a právě když se na ležení IX. legie obořili, je porazil; hl. 25., 26.

Sedmého roku 84. svedl rozhodnou bitvu u vrchu Graupiu a vyslal, když tažení ukončeno bylo, loďstvo, aby zemi ohlédalo. Toto dobylo ostrovy Orkneyské a spatřilo vzdálenou zemi Thule; hl. 27—38.

Domitian s tváří sice veselou ale s obáváním nemalým tyto zprávy slyšel hl. 39. a Agricolu nazpět povolal; hl. 40. léta 85. Nepřijav správu nabízené mu provincie zemřel Agricola dne 23. srpna 93. jsa 54 roků stár hl. 41—43.

Z á v ě r e k: Stáří jeho, postava, vyznamenání, jmění; hl. 44., příhodná smrt jeho; hl. 45., oslavení Agricoly; hl. 46.

Překlad v celku drží se textu Wexova. »C. Cornelii Taciti de vita et moribus Gn. Julii Agricolae liber.« Braunschweig 1852. Na některých místech přichýlili jsme se k vydání Frid. Haase v Lipsku; 1855.

1. Slavných mužů skutky a povahu potomkům vypravovati, starodávného to obyčeje, ani za našich časů, ač svých nevšimavý věk se nespustil, kdykoli nějaká veliká a znamenitá ctnost zmohla a překonala vadu malým a velkým obcím společnou, neznalost svrchované mravnosti a závisť: než za předků, jakož snadněji a volněji činy paměti hodné se konaly, tak ti nejslovutnější duchové k zaznamenání slavných skutků bez přízně a lahodění, toliko odměnou dobrého vědomí vedeni bývali. Ano mnozí svůj vlastní život vypravovati, spíše za důkaz sebevědomí než za vypínavost považovali; aniž to Rutiliovi a Scaurovi¹ nad víru neb zlehčení bylo. Tak ctnosti v týchž časech nejlépe oceněny bývají, v nichžto se nejsnadněji rodí. Ale

nyní chtícímu vypravovati život zesnulého člověka omluvy zapotřebí bylo, o níž bych se nebyl pokoušel, chtěje viniti. Tak krutá a ctnostem nepříznivá jest doba naše.

2. Čteme, že za zločin úhlavní pokládáno, když od Arulena Rustika Paetus Thrasea, od Herennia Seneciona Priscus Helvidius¹ chváleni byli. A netoliko proti samým spisovatelům, ale i proti spisům jejich zuřeno jest, tak že se triumvirům² přikázalo, aby památky nejslavnějších mužů na komitii a tržišti spáleny byly. Oním arci ohněm hlas národu římského a svobodu senatu a vědomi pokolení lidského vyhladiti se domnívali, vyobcovavše nad to učitele moudrosti a každé dobré umění u vyhnanství vypudivše, aby nikde nic počestného se nenaskytlo. Dali jsme zajisté převeliký důkaz trpělivosti; a jakož starý věk viděl, co by svrchovaného bylo ve svobodě, tak my, co v porobě, anať vyšetřováním i výměna myšlenek odňata jest. Paměť také samu s řečí bychom byli ztratili, kdyby tak v naší moci bylo zapomenouti jako mlčeti.

3. Nyní teprv vrací se dobrá mysl, a ačkoli hned při prvním vzejití nejblaženějšího věku Nerva Caesar smísil věci někdy neslučné, panování a svobodu, a každodenně blaho věku množí Nerva Trajanus,³ a bezpečnost obecná ne naději toliko a tužbu, nýbrž v skutek samý důvěru pevnou přijala: přece pro přirozenou křehkost lidskou liknavější bývají prostředky než neduhy; a jak těla naše zvolna rostou, rychle zanikají, tak velké duchy a snahy vědecké snáze potlačíš než zase vzbudíš. Neb vkrádá se také samé lenosti lahoda, a nenáviděná prvé nedbalost posléz bývá milována. Což jest-li za patnáct let,² velkou to lidského věku dobu, mnozí nahodilými případy, ti nejschopnější pak zuřivostí panovníkovou padli, a málo nás, abych řekl, netoliko jiné, ale i sebe jsme pře-

čkali; když tolik let ze středu našeho života vyňato jest, v nichžto jsme mladíci k stáří, starcové skoro až k samým mezím kmetského věku mlčky dospěli. Přece však mně nebude líto byť i řeči nehrubě úpravou a umělou památku bývalé poroby a svědectví nynějšího štěstí sepsati. Mezi tím tato kniha, ku cti Agricoly, tchána mého, určena, vyznáním dětinské lásky buď chvály buď omluvy dojde.

4. Gnejus Julius Agricola ze staré a slavné osady Foro-Julianské¹ pocházeje měl oba dědy prokuratory Caesarů [důstojenství to stavu rytířského].² Otec Julius Graecinus, senatorského stavu, známý pro píli svou v řečnictví a libomudrctví, právě těmi vědomostmi hněvu Gaja Caesara si zasloužil. Neboť M. Silana obžalovati mu bylo přikázáno a odepřev toho jest usmrčen.³ Matka byla Julia Procilla, paní zvláštní cudnosti, v jejímžto lůně a lásce odchován u pěstování všech ušlechtilých umění věk dětinský a mladistvý ztrávil. Zdržovalo jej od návnad lidí prostopášných mimo vlastní dobrou a neporušenou povahu to, že hned jako hoch za sídlo a učitelkyni umění měl Massilií,⁴ místo kde řecká jemnost s venkovskou prostotou byla smíšena a dobře v jedno složena. Pamatuji se, že sám vypravovával, jak by za mladosti do studování filosofie příliš horlivě přes meze Římanu a senatoru vykázané se byl pouštěl, kdyby prozřetelnost matčina roznicenou a horoucí mysl nebyla krotila. Neb vysoká a vznešená mysl po krásném vzoru velké a vynikající slávy více prudce než opatrně touživala. Později rozvaha a věk ji zmírnily, a podržel, co velmi nesnadné jest, z filosofie míru pravou.

5. První vojenské služby v Britanii vykonal pod Suetoniem Paulinem, bedlivým a mírným vůdcem chvalně, jenž si jej vyvolil, aby ho soudružím úplněji poznal.¹ I nevážil Agricola bezuzdně po způsobu mladíků, kteří službu vojenskou v rozpustilost obracejí,

hodnosti tribunské² s nevědomostí spojené, po míře radovánek a odpuštění: nýbrž poznával provincii, poznáván byl od vojska, učil se od zkušených, následoval nejlepších, ničeloz nežádal k vychloubání, ničeho ze strachu se nezdráhal, zároveň ostražitě a pozorně se choval. Nebyla zajisté Britannie nikdy jindy u větším rozkvašení v nebezpečenství. Vraždění jsou vysloužilci, páleny osady, zničena vojska; tehdy o zachování, později o vítězství bojovali. Toto všecko, ačkoli radou a vedením jiného konáno bylo a celé jednání i opět nabyté provincie sláva na vůdce přešla, umění, zkušenost a osten dalo mladíkovi a zmocnila se myslí touha po slávě vojenské, bezděčná v časech, když byly s nepřizní se vykládaly činy mužů vynikajících, a ne menší nebezpečenství hrozilo ze slavné pověsti než ze zlé.

6. Odtud, aby o veřejné hodnosti se ucházel, do města se odebrav Domitii Decidianu, ze slavné rodiny pocházející za choť pojal, kteréžto manželství po vyšším dychticímú oslavou a posilou bylo. Žili v podivuhodné svornosti, při vzájemné lásce jeden druhému přednost dávající, leč že při dobré ženě tím větší jest chvála, čím větší na zlé jest vina.

Losem mu vykázána quaestura v provincii Asii, prokonsul jeho byl Silvius Titianus; i nedal se svěsti ani tím ani oním, ačkoli i provincie bohata byla a příhodna lidem nepoctivým i prokonsul, k všeliké lakotě nakloněný, jakoukoli shovívavostí by byl si zakoupil obapolné utajení nepravostí. Tam obdařen jest dcerou k podpoře zároveň a útěše,¹ neboť syna před tím zrozeného za krátký čas ztratil. Potom rok mezi quaesturou a tribunatem lidu i také rok samého tribunatu v pokoji a prázdní strávil, znaje časy za Nerona, v nichžto nečinnost za moudrost pokládána. V takověž tichosti přešla praetura, neb soudního úřadu nebylo se mu dostalo.² Při hrách a marných výkonech

hodností držel se, uprostřed mezi rozvahou a přílišnou hojností zůstáváje, tím blíže dobré pověsti, čím dále byl marnotratností. Tehdáž od Galby vyvolen byv k vyhledání zboží chrámového přebedlivým pátráním toho dovedl, že obec nepocítila žádné svatokrádeže páchané jiným mimo Nerona.⁴

7. Následující rok těžkou ránu mysli a domu jeho zasadil. Neb lidé z loďstva Othonova bezuzdně se potloukající, když Intemelie (část to Ligurie) nepřátelsky plenili,¹ matku Agricoly na statcích jejích zabili a rozchvátili statky samy a velkou část jmění, což příčinou vraždy bylo. Tedy Agricola k vykonání povinnosti synovské na cestu se vydav, zprávou, že Vespasianus vlády se domáhá, byl zastižen a hned na jeho stranu přešel. Počátky vlády a záležitosti města Mucianus řídil, poněvadž Domitianus ještě velmi mlád byl a ze štěstí otcova toliko bezuzdnosti užíval.² Ten vyslav Agricolu k odbývání odvodu a seznav, jak poctivě a snažně si v tom počíнал, postavil jej v čelo dvacáté legii,³ která teprv pozdě k přísaze přistoupila, kdežto, jak se vypravovalo, předchůdce vzpurně se choval: neboť i legatům konsulárským byla přes moc a na strach, i legat praetorský⁴ byl ku skročení nedostatečný, nejisto svou-li či vojáků povahou. Tak za nástupce spolu a za mstitele zvolen jsa, velmi řídkou mírností chtěl raději, aby se zdálo, že je dobrými nalezl než udělal.

8. Spravoval tenkrátě Britannii Vettius Bolanus lahodněji než bujná provincie zasluhuje. Agricola mírnil sílu svou a horlivost krotil, aby příliš nevynikal, zběhlý jsa v poslouchání a naučiv se prospěch s povlností spojovati.

Brzo potom Britannie konsulara Petilia Ceriala obdržela. Schopnostem dána volnost, aby se osvědčily, avšak nejprvé Cerialis toliko práce i nebezpečnosti potom i slávu sdílel; a nezřídka na zkušenou části

vojska, někdy po dobrém výsledku i většim zástupům jej v čelo stavil. Aniž kdy Agricola pro svou oslavu skutky se vynášel: k vrchnímu veliteli a vůdci jako pomocník štěstí potahoval. Tak statečně službu konaje a ostýchavě o činech svých mluvě, byl mimo nenávisť ale ne mimo slávu.

9. Když se navrátil od velitelství nad legií, zbožněný Vespasianus mezi patricie¹ jej přijal a pak nad provincií Aquitanií postavil, skvělou zvláště důstojností i úřadem samým i naději konsulatu, k němuž jej byl ustanovil. Domnívají se mnozí, že vojínům jemného vtipu se nedostává, poněvadž při vojště soudy si počínají nedbaleji a více zhruba, a obyčejně všeho zkrátka odbývajíce právníkou chytrost necvičí. Agricola přirozeným věhlasem, ač mezi měšťany, obratně a spravedlivě jednal. Doby pak prací a odpočinku byly odděleny: když schůze a soudy toho žádaly, byl vážný, napnutý a přísný [a častěji milosrdný]; jakmile povinnosti bylo za dost učiněno, již tvářnost úřední zmizela. [Zasťnušilosti, osobivosti a lakoty byl prost.] Aniž při něm, co jest velmi vzácné, buď vlídnost důstojnosti, buď přísnost lásce byla na újmu. O neporušenosti a zdrželivosti takového nuže se zmíniti, bylo by ukřivděním jeho ctnostem. Aniž slavné pověsti, jižto často i šlechtí hová, honosením se aneb skrz úskoky vyhledával, jsa dalek od řevnivosti proti kolegům, dalek od zápasení s prokuratory, i vítěziti za neslavné, i porážku utrpěti, za potupné pokládal. Měně tři let v onom náměstnictví se baviv, hned k naději konsulatu nazpět povolán jest, doprovázen obecným míněním, že mu Britannie za provincii dána bude; ne že by se byl o tom sám pronesl, ale proto, že s to býti se zdál. Ne vždycky se mýlí pověst, někdy i vyvolí. Konsul jsa tenkrátě přenadějnou dceru mně mladíku zasnoubil a po konsulatu za manželku dal,

i hned náměstníkem v Britannii se stal, k tomu hodnota pontifika přidána.

10. Britannie polohu a národy od mnohých spisovatelů vyličené nebudu k porovnání pilnosti a důvtipu popisovati ale proto, že tenkrát po prvé podmaněna jest: tedy co prvnější ještě nepoznavše výmluvně vyzdobili, dle věci pravdivosti bude podáno. Britannie z ostrovů, obsažených Římanů vědomostí, největší polohou a podnebím na východ proti Germanii, na západ proti Hispanii leží, Gallové z jihu mohou též ji viděti;¹ severní části její nemají žádné země naproti sobě, i tluče v ně šířé a otevřené moře. Podobu celé Britannie Livius ze starších, Fabius Rusticus² z novějších nejvýmluvnější spisovatelé podlouhlé misce aneb širočině přirovnali.³ A jest v skutku její tvářnost taková s této strany Kaledonie,⁴ pročez i o celku totéž se povídá, ale jde-li se dále, tu nesmírný a převeliký prostor zemí na nejzazším již pobřeží vybočujících jako v klín se ouží. Okolo tohoto kraje nejposlednějšího moře tenkrát po prvé římské loďstvo se plavilo, a že Britannie ostrov jest stvrdilo a spolu neznámé po ten čas ostrovy, ježto Orkady nazývají, našlo a pokořilo. Zočena jest i Thule; ale jen až tam plouti bylo přikázáno, a zima se přibližovala.⁵ Moře jest nehybné a obtížné k veslování, ani větry nedme se hrubě, myslím proto,⁶ že řídké jsou země a hory, přičina a látka bouří, a hluboká zpousta nepřetržitého moře zdlouhavěji bývá pohybována. Vlastnosti oceanu a proudění ohlédati, nenáleží k tomuto dílu, líčili to již i mnozí. Jedno bych připojil, že nikde šířeji nevládne moře, mnoho proudův sem i tam vede, a ne toliko až k břehu přibývá a pak do sebe se táhne, ale i do vnitř vniká a obtéká a mezi pahorky a vrchy se vtírá jako v svém vlastním.

11. Ostatně jací lidé z počátku v Britannii obývali, zdali prabydlitelé či přistěhovalí, jak u barbarů

bývá, nedošti známo jest. Spůsobu tělesní jest rozmanitá a dle této řídí se důvody; neb ryšavé vlasy obyvatelů Caledonie a veliké oudy o původu germanickém svědčí; Silurů tmavá pleť, kadeřavé obyčejně vlasy, i poloha proti Hispanii stvrzují mínění, že staří Hiberové se přeplavili a ona místa zaujali. Nejbližší jsouce Gallů jsou jim i podobni, buďto že trvá posavad původu síla, nebo že jim, jelikož země na opačné strany vybíhají, podnebí tvářnost dalo. Uvážili-li se věc v celku, jest v pravdě podobno, že Gallové obsadili sousední zem. Najdeš tam jejich obřady a náboženská mínění, jazyk není příliš rozličný; u vyhledávání nebezpečnosti táž smělost, a když nastala, vyhýbají se jim touž bázlivostí. Přece však jeví Britanové větší zmužilost, ježto je dlouhý mír posud nezmařil. Neboť slyšíme, že se i Gallové u válkách vyznamenávali, brzy zbabělost s nečinností se vloudila, když zároveň svobody a udatenství pozbyto. To se i Britannům dávno přemoženým stalo, ostatní jsou posud jací Gallové bývali.

12. V pěchotě jest síla jejich; někteří kmenové také s vozů bojují; u větší vážnosti jest vozka, příslušníci bojují. Někdy králů poslouchali, nyní skrze náčelníky k rozbrojům a strannictví dávají se unášeti, a není nám naproti nejmocnějším kmenům nic více prospěšným než to, že se vespolek neradí. Zřídka se sejdou dvě neb tři obce k odvrácení společného nebezpečnosti: tak jednotliví bojují, všichni bývají přemoženi.

Podnebí častými lijavci a mlhami jest pošmurné; tuhých mrazů tam není. Délka dní jest nad míru pásma našeho, noc jasná a v nejzazší části Britannie krátká, že konec a začátek dne jen skrovnou mezerou rozeznáš. Když oblaka nepřekážejí, lze prý v noci svit slunce viděti a ono nezapadá aniž vychází, než přechází. Neboť nejzazší a rovné části země pro

nízký stín tmu vysoko nepouští a noc padá pod nebe a hvězdy.¹ Půda mimo olivu a revu a ostatní, co v teplejších zemích vzrůstá, plodinám jest přízniva; plody pomalu zrají, rychle vycházejí: oboje pro jednu příčinu, mnohou vláhu země a nebe. Dává Britannie zlato a stříbro a jiné kovy, cenu to vítězství. Oceán plodí také perly ale přihnědlé a zamodralé. Někteří za to mají, že sbírajícím umění se nedostává: neb v červeném moři prý živé a dýchající od skal se odtrhávají, v Britanii tak, jak vyvrženy jsou, se sbírají. Já bych spíše myslil, že přirozená vlastnost perlám chybí než nám lakotnost.

13. Britannové sami odvodu vojska a poplatníkům a i jiným povinností proti vládě ochotně se podrobují, neděje-li se bezpráví: proti tomuto se vzpouzejí, jsouce již tolik skroceni, aby poslouchali, ne ještě, aby otročili.

Ačkoli tedy první ze všech Římanů zbožněný Julius¹ s vojskem do Britannie vkročiv, šťastnou bitvou zastrašil obyvatele a pobřeží se zmocnil, přece jen říci se může, že potomkům zemi ukázal, nikoli neodevzdal. Potom nastaly války občanské, a zbraně velmožů proti obci obráceny, a také v čas pokoje Britannie dlouho nevzpomináno; což zbožněný Augustus moudrostí nazýval, Tiberius příkazem.² Že se pokoušel Gajus Caesar do Britannie vniknouti, jest dosti známo; než byl ducha vrtkavého a rychlý v pykání a marné bylo převeliké usilí proti Germanii.³ Zbožněný Claudius opětoval ono podniknutí, přepraviv legie a pomocná vojska a přidruživ si Vespasiana; to bylo začátkem následujícího potom zdaru. Podmaněny jsou národy, zjímání králové a osudem okázáno na Vespasiana.

14. Z konsulárů nejprve byl Aulus Plautius představeným¹ a po něm Ostorius Scapula, oba u válce výteční; tak nejbližší část Britannie ve způsob pro-

vincie znenáhla jest uvedena. Přidána nad to osada vysloužilců.² Některé obce Kogidumnovi králi jsou dány (tento až po dnes nejvěrnějším zůstal) dle starého a již před tím přijatého obyčeje římského národa, aby měl za nástroje poroby i krále. Potom Didius Gallus čeho předešlí nabyli udržoval, jen několik tvrzí do vzdálenějších krajův pošinuv, vyhledávaje tím slávy, že provincií rozšířil. Didia Veranius vystřídal a mezi rokem zemřel.

Pak Suetonius Paulinus po dvě léta s prospěchem úřadoval, podmaniv některé kmeny a pevná stanoviště založiv, na něž spoléhaje na Monu ostrov,³ poněvadž vzdorujícím posily poskytoval, udeřil, tím však v týle odbojí příležitost otevřel.

15. Neboť když nepřítomností náměstníka odstraněna byla kázeň, Britanni vespolek rokují o bídě poroby přirovnávají křivdy a vykládáním dodávají jim palčivosti: nic prý neprospěje trpělivost, leč že těžší se ukládají břemena, tak jako by snadně snášeli. Jindy že mívali po jednom králi, nyní že se dva na ně uvalují, aby náměstník proti životu, prokurator proti majetku zuřil; stejně jest prý nesvornost představených, stejně svornost poddaným záhubná. Jednoho sluho-
vé, setníci druhého, že násilí a příkoří plichtí. Nic již není mimo jejich chtíč a vilnost. Ve válce ten korisť odnáší, kdo udatnější jest: nyní od zbabělců na mnoze a slabochů bývají domy vyrvány, děti odvlékány, odvod vojska ukládán, tak jako by toliko za vlast mřítí neuměli: neb mnoho-li vojinů přešlo, počítají-li se Britanni? Tak stříasla Germanie jho, a jest jen řekou ne oceanem chráněna. Jim že otčina, manželky, rodičové, oněm lakotnost a zhýralost jsou podnětem k válce. Onino ustoupí jako zbožněný Julius ustoupil, jen když statečnosti svých předků se budou vrovňavati. Aby se nestrachovali výsledku jedné neb druhé bitvy: více důrazu a větší stálost nešťastní do

sebe mívají. Nad Britanny již i bohové se ustrnuli, kteří nepřítomného vůdce římského, kteří odstraněné na jiný ostrov vojsko zdržují; oni sami (co nejtěžším bylo) že rokují, však při takových poradách nebezpečnější jest postiženým býti, než se jich odvážiti.

16. Těmito a podobnými řečmi vespolek se podněcující pod vedením Boudiceje, ženy rodu královského (nebo pohlaví při velitelství nerozeznávají) pozdvihli všichni válku a roztroušené po tvrzcích vojáky přepadše, když stanovišť dobyli, do osady samé jako sídla otroctví vtrhli: rozlíceni vítězstvím neopominuli žádného způsobu ukrutnosti barbarům, obvyklého a kdyby Paulinus, znamenav hnutí provincie, kvapně nebyl přispěl, byla by Britannie bývala ztracena. I mohl ji jednou šťastnou bitvou skoro ku staré poslušnosti přivésti, ačkoli zbraň mnozí drželi, které vědomí odpadlictví a osobní strach před náměstníkem znepokojoval, kdyby ač v jiných věcech výtečný, nebyl se choval k podrobeným hrdě a příliš přísně, jakožto mstitel své vlastní urážky. Poslán jest tedy Petronius Turpilianus,¹ kterýž by se dal snáze uprositi, a proviněním nepřátel dotčen nejasa, k pykajícím milostněji se choval; ten spořádav znatek předešlý a ničeho více se neodváživ Trebelliovi Maximovi provincii odevzdal. Trebellius jsa váhavější a bez zkušenosti válečné vedl správu provincie s jakousi vlídností. Naučili se již také barbarové odpouštěti neřestem lahodícím a vkročení mezi to války občanské poskytlo dostatečné omluvení liknavosti. Avšak vzpoura byla na škodu, poněvadž vojín výpravám uvyklý v prázdni bujněl. Trebellius útekem a skrýšemi vyhnuv se hněvu vojska, nevážený a ponížený již jen vyprošenou správu vedl, jako by si byli vyjednali vojsko svévolnost, vůdce bezpečnost. Ani Vettius Bolanus, poněvadž ještě občanské války trvaly, nespravoval Britannii kázní vojenskou; táž nečinnost naproti nepřítelům podobná

rozpuštělost v ležení, leč že bezúhonný Bolanus žádnými proviněními v nenávisť nevešel, a lásku místo důstojnosti si zjednal.

17. Však když s ostatní říší Vespasianus i Britannii převzal, přišli velicí vůdcové, výborná vojska, zmenšena byla nepřátel naděje. Hned Petilius Cerialis postrach spůsobil, Brigantův obec, která jest prý nejlidnatější celé provincie, přepadnuv. Mnohé bitvy svedeny a někdy dosti krvavě: velkou Brigantův část buď vítězstvím buď válkou obklíčil. A Cerialis zajiště druhého nástupce snahu a čest by byl zatemnil (kdyby nebyl umřel); i dostal břemeni Julius Frontinus, muž znamenitý, pokud možno bylo, mohutný a bojovný kmen Silurův zbraní podmanil, mimo statečnost nepřátel i nesnáze míst překonav.

18. Tento stav Britannie, toto střídavé štěstí válečné nalezl Agricola přepraviv se tam již v polovici léta, když vojíni, jakoby výpravy necháno, k bezpečnosti, a nepřátelé na příležitost přepadení své mysli obraceli. Ordovikův obec nedlouho před jeho příchodem oddělení jízdy v jejich území ležící skoro celé potřela; provincie tímto počátkem povzbuzena, a ti, jimžto válka po vůli byla, schvalovali příklad a čekali jen, jakého ducha bude nový náměstník. Tu však Agricola, ačkoliv léto bylo pokročilo a voje po provincii rozptýleny, vojáci pak odpočinku onoho roku v duchu již napřed požívali, což vše zdržovalo a na odpor bylo započeti války; uzavřel rozhodnému boji vstříc jíti, vzdor tomu, že mnohým lépe se zdálo ostříhati co jest nejistého. I sebrav prapory legií a nevelké voje spojenců, poněvadž Ordovikové na rovinu sestoupiti se neodvážili, sám před vojem, aby i ostatní podobným nebezpečím stejné mysli byli, šik vzhůru vedl; a skoro celý kmen potřev Monu ostrov, od jehožto dobývání byl Paulinus, jak svrchu dotčeno, vzpourou celé Britannie odvrácen, podrobiti si umínil, jsa toho vědom,

že se musí pověstiti v zápětí jíti, a že podlé toho, jak se první podniky zdaří ostatní budou zastrašeni. Ale jak při nejistých úmyslech bývá lodí se nedostávalo, věhlasem a vytrvalostí vůdcovou vojsko přepraveno. Kázav všechna zavazadla odložit, vybrané lidi z vojska spojencův, jimžto brody známy byly a zvláštní způsob plavání, kdežto zároveň sebou zbraní a koňmi vládnou, tak kvapně vpustil, že užaslí nepřátelé, kteří mysli na loďstvo, koráby, moře již věřili, že nic obtížného neb nepřemožitelného není těm, kteří takto do boje se pouští.

Tak žádali za mír a odevzdali ostrov; Agricola za slavného a velkého muže byl považován, jelikož přicházeje do provincie toho času, který jiní ukázalostí a vyhledáváním uctivosti tráví, v práci a nebezpečenství si byl liboval. Aníž Agricola úspěchu k marnosti použiv výpravou aneb vítězstvím to nazýval, že přemožené na uzdě udržel, aníž listem vavřínem ověněným¹ skutkův svých doprovodil, avšak samým tažením slávy slávu zvětšil, když se povážilo, jakou as čáku v budoucnost má, an tak velké činy byl zamlčel.

19. Ostatně smýšlení provincie znamená a spolu byv poučen cizí zkušeností, že málo prospívají zbraně, jestliže křivda následuje, příčiny válek umínil sobě vymístiti. Od sebe a svých začav, nejprvé svůj dům na uzdu vzal, což mnohým neméně nesnadné jest, než provincii spravovati. Žádné veřejné věci nenechal skrze propuštěné neb otroky vykonati; ne dle osobní náklonnosti ani po odporučení neb prosbě setníky a vojáky na úřady bral, nýbrž vždy nejspůsobilejší za nejvěrnější měl; všechno věděl, ne všechno káral, při malých proviněních odpuštění, při velkých přísnosti užíval, ne vždy trestal, než častěji lítosti se spokojil. Úřady a správu raději svěřoval těm, kteří by se neprovinili, než aby je potrestal, když se provinili. Vybírání poplatků a obili stejným rozvržením povinností zmírnil, od-

straniv co pro zbohacení byvši vynalezeno, samého poplatku tíže se snášelo. Neb pro posměch sedávali u zavřených zásobáren a bývali nuceni ještě nad to obilí kupovati a penězi spláceti za zajiždky, a vzdálená místa bývala ustanovena, aby obce, byť i zimní ležení velmi blízko bylo, do dalekých a neschůdných krajů obilí dodávaly, až to, co všem na snadě bylo, několika lidem výnosným se stalo.¹

20. Zlořády takové hned prvním rokem potlačiv, výbornou pověst zjednal míru, kteréhož buď pro ne-tečnost buď pro pýchu předešlých neméně než války se bávali. Když pak léto přišlo, sebrav vojsko, byl všudy u voje přítomen, chválíval kázeň, toulavé na uzdě měl, místa pro ležení sám volíval, temeniště a lesy sám dříve zkoumal a mezi tím nepříteli pokoje nepřál, ale rychlými výpravami plenil; a když dostatečně byl zastrašil, šetřením opět lákadla míru ukazoval. Tímto způsobem mnohé obce, které až po teh den samostatně si vedly, rukojmě davše hněv mimo sebe pustily a stanovišti a tvrzení ohraženy jsou takovou obezřetností a péčí, že před tím žádná nová část Britannie nepřešla k nám tak bez příkoří jako ona.¹

21. Následující zima velmi prospěšnými obmysly ztrávena jest. Neboť aby lidé rozptýlení a suroví a tím také válce naklonění lahodným životem míru a pokoji přivykli, napomínal soukromě, podporoval nákladem obecným, aby chrámy, tržiště, domy stavěli, chvále ochotné a káraje liknavé: tak řevnění o čest na místě nutnosti bylo. Pak syny náčelníků v uměních dal cvičiti a schopnost Britannů výše stavěl nad horlivost Gallů, tak že ti, kteří nedávno proti jazyku římskému se vzpouzeli, výmluvnosti sobě přáli. Proto také oděv náš cti docházel a toga zhusta nošena, znenáhla vybočeno k vnadidlům nešvárů, k loubím, láz-

ním a hodů vybranosti, a to u nezkušených vzdělanosti se nazývalo, ano bylo částí porobnosti.

22. Třetí rok výprav nové kmeny objevil, jelikož kraje až k Tanavu' (tak se jedno temeniště nazývá) hubeny, čímž nepřátelé zastrašeni, ačkoli s krutými bduřemi zápasiti bylo, na vojsko dorážeti se neopovážili; nad to zbylo času k založení tvrzí. Zkušeni toho lidé připomínali, že žádný jiný vůdce příhodná místa moudřeji nevolil; žádné od Agricoly založené tvrze mocí nepřátelskou nedobyto aneb úmluvou a útekem neopuštěno; (výpady dály se často), neb naproti dlouhému obležení zásobami na rok se opatřovaly. Tak tam bývala zima bezpečná a každý sobě ochranou, an nepřítel marně se namáhal a proto naděje se spouštěl, poněvadž zvykli jsouce obyčejně pohromy léta úspěchy zimy nahražovati, tenkrát v letě a zimě stejně bývali odráženi. Nikdy Agricola skutky jiných si nepřivlastnil: ať to byl setník, ať náčelník čty jezdců, každému býval nestranným svědkem činu. Právilo se, že u některých býval příliš trpký při výčitkách; jak býval vlídný k dobrým, tak naproti zlým nepřívětivý. Ale z hněvu nic při něm neutkvělo; skrytosti neb mlčení jeho nebylo se co báti. Za čestnější to pokládal urazit než nenáviděti.

23. Čtvrté léto na obsazení krajů, jež byl rychle prošel, vynaloženo, a kdyby statečnost vojsk a římského jména sláva byla tomu dovolila, byla v samé Britanii hranice nalezena. Neboť Klota a Bodotria dvojího moře příbojem nesmírně daleko zpět tlačeny úzkou jen země prostorou jsou odloučeny.¹ Ten tehdy stanovišti opevněn, a celé bližší pobřeží obsazeno tak, že nepřátelé jako na jiný ostrov vytlačeni byli. 4
12 21

24. V pátém roku výprav přeplaviv se na nejbližší břeh neznámé až po ten čas kmeny častými a šťastnými boji pokořil, a onu část Britannie, která k Hibernii hledí, vojskem opatřil více pro naději než pro

strach; až by totiž Hibernia, uprostřed Britannie a Hispanie ležící a také galskému moři příhodná, mohutnou část říše k velkému vespolek prospěchu spojila.¹ Rozsáhlos její, přirovnáme-li ji k Britannii, jest menší; našeho moře ostrovy převyšuje. Půda i podnebí, povaha a způsob života liší se nemnoho, a to na lepší stranu, od Britannie. Příplavy a přístavy skrze obchod a obchodníky seznány. Agricola jednoho z knížat národa domácím rozbrojem zapuzeného byl přijal a na oko přátelsky pro příhodu u sebe držel. Často jsem od něho slýchal, že jednou legií a skrovnými vojsky spojenců Hibernie by se mohla přemoci a držeti, a to že i proti Britannii prospěšným by bylo, kdyby všude římské zbraně byly a svoboda takofka s očí odstraněna.

25. Jinak v létě, když šestý rok správy začínal, zabral obce za Bodotrii ležící, a poněvadž povstání všech kmenů na oné straně bydlících a nebezpečných nepřátelskému vojsku pochodu obávati se bylo, přístavy ohlédal loďstvem, které od Agricoly nejprvé k válečné moci přibrané na blízku plulo nevšední pohled poskytující, když zároveň na zemi a na moři důrazně válčeno a mnohokrát v témž ležení pěšec, jezdec a námořník o zásoby a radost se sdíleli, své každý činy, své osudy vynášel, a brzo lesů a vrchů výška, brzo bouří a proudů nesnáze, tu země a nepřítel, tu překonaný ocean s vojenskou chlubitostí se porovnávaly. (Britanny také, jak od zajatých slýchám, pohled na loďstvo ohromil, jakoby odhalením tajností jejich moře poslední útočiště přemožených zavřeno bylo): kmenové v Kaledonii obývající k boji a zbraní se obrátivše s velkou přípravou a s větší o ni pověstí, jak se stává při věcech neznámých, sami od sebe tvrz obléhati se jali a co vyzývající strachu ještě přidali. I napomínali bojácní, tváříce se obezřetnými, že zpět se má jíti za Bodotrii a ustoupiti raději, než aby vyhnání

byli: když on mezi tím seznal, že nepřátelé několika proudy vtrhnouti hodlají, a aby četnějšími a krajin znalejšími obklíčen nebyl, sám také vojsko na tři části rozděliv dále táhl.

26. Když to nepřítel seznal, změnil kvapně úmysl, a všickni devátou legii co nejslabší v noci přepadli a stráže mezi spaním a lekáním skolivše vnitř se vedrali. Již v samém ležení se bojovalo, když Agricola o pochodu nepřátel od vyzvědačů byv poučen a stop následovav, nejrychlejšími jezdci a pěšími bojující v týle znepokojuvati, brzo pak všem křik zdvihnuti kázal; na úsvitě spatřen již lesk od zástav. Tak dvojí nesnázi jsou polekáni Britanni, a Římanům se srdnatost vrátila i jsouce bezpečni životy za slávu bojovali. Ano sami vytrhli a byl strašný boj v tísní bran samých, až zahnáni byli nepřátelé, od závodících spolu vojsk, ani jedni okázati chtěli, že ku pomoci přispěli, druzí, že pomoci nepotřebovali. A kdyby močály, a lesy prchajících nebyly ukryly, bylo by oním vítězstvím bývalo dobojováno.

27. Takovým vědomím a slávou zhrdlí vojini reptali, že nic jejich statečnosti není nepřístupno, do Kaledonie že jim jest vniknouti a najíti konečně hranici Britannie v nepřetrženém bitev běhu, a oni nedávno opatrní a moudří, po výsledku ochotnými a chlubnými se stali. Jest to velmi veliká nespravedlivost při válkách, že prospěch všickni sobě přisvojují, nezdar bývá jednomu přičten. Ale Britanni domnívajíce se, že ne statečností, nýbrž příhodou a uměním vůdcovým přemoženi byli, o nic své domýšlivosti neumenšili, nýbrž mládež ozbrojovali, ženy a děti na bezpečná místa stěhovali, schůzemi a svátými obřady spiknutí obcí posvěcovali; a tak rozešly se obě strany s myslí rozdrážděnou.

28. Téhož léta kohorta Usipiů¹ a Germanů sebrána a do Britannie přepravena, velkého a paměti hodného

činu se odvážila. Zavraždívše setníka a vojáky, kteří k cvičení jich přidělení jsouce manipulům za příklad a vůdcové býti měli, na tři liburnské lodě vstoupili, násilím kormidelníky donutivše; z těch jeden vesloval, dva pak podezřelí byli a proto zavražděni, a dříve než hlas o tom se roznesl, jako zázrakem kolem se plavili. Potom pro vodu vystupující a čeho potřebovali loupíce s mnohými Britanny svůj majetek hájícími se bojem potkali; a často zvítězivše a někdy zahrnutí byvše, posléz v takovém nedostatku se octli, že nejslabší ze soudruhů, brzo pak hřebím ustanovené pojídali. A když takto okolo Britannie plouli a lodí, neznajíce jich řídití, pozbyli, jako loupežníci nejprvé od Suevů, potom od Frisů schytáni jsou. A byli někteří, již skrze obchod prodáni a až na náš břeh výměnou kupujících přivezení, prohlášením tak znamenitého příběhu se oslavili.

29. Na začátku léta Agricola domácí nehodou postížen byl, ztrativ syna rok před tím narozeného. Této pohromy nenesl ani s okazalou lhostejností, jak mnozí stateční mužové činívají, ani pak zbaběle nářikal a truchlil; i v žalu válka lékem mu byla.

Poslav tedy loďstvo napřed, aby v rozličných místech pleníc na nejisto hodný strach nahánělo s vojskem výpravným, jemužto z Britannů lid nejjudatnější a dlouhým pokojem vyskoumaný byl přidal, k hoře Graupiu přišel,¹ kteroužto nepřítel byl již osadil. Neboť Britanni nikoliv nejsouce zlomeni poslední bitvy výsledkem a pomsty neb otroctví očekávající, a konečně poučení, že společné nebezpečí svorností odraženo býti musí, poselstvími a smlouvami síly všech obcí vybídli. Již přes třicet tisíc ozbrojených se čítalo a ještě se hrnula všechna mládež a kmetové síly svěží a jaré, slavní u válce a každý své čestné odznaky nesouce: když mezi více vůdci statečností a rodem

výtečný muž jmenem Kalgakus před shromážděným a bitvy žádajícím množstvím takto prý promluvil:

30. »Kdykoli na příčiny války a tíseň naši hledím, velkou mám důvěru, že dnešní den a shromáždění vaše bude začátkem svobody celé Britannie. Neboť všichni jsou poroby neznalí a za námi není žádná země více, ba ani moře bezpečné není, když nám římské loďstvo hrozí. Tedy zbývá bitva a zbroj, kteréž jsouce udatným čestné i bojácným nejlepší jsou ochranou. Za dřívějších bojů, v nichžto proti Římanům s měnivým štěstím se bojovalo, naděje a záloha v našich pažích byla: poněvadž my, z celé Britannie nejušlechtilejší lid, žijíce tak v samém středu a pobřeží zotročilých nevidíce, i oči od pohledu na otroctví jsme čisté zachovali. Nás, již přebýváme na konci zemi a svobody, vzdálenost a sama záštita pověsti až po tento den chránily: nyní meze Britannie jsou otevřeny, a všechno neznámé pokládá se za velkolepé. Než není již dále žádný národ, nic leč vlny a skály a Římané nad tyto nebezpečnější, jichž hrdosti nadarmo poslušenstvím a skromností by si chtěl uniknouti. Lupiči světa, když všechno plenícím se nedostávalo zemí, i moře již prohledávají; jest-li nepřítel bohatý, lakomí; jest-li chudý, ctižádostiví,¹ jich ni Východ ni Západ nenasytil. Jediní ze všech po bohatství a chudobě se stejnou vášní dychtí. Unášeti, vraždit, loupiti klamnými názvy vládo u, a když poušť udělali, m í r e m nazývají.

31. Příroda chtěla, aby každému děti a příbuzní jeho nejdražší byli; ti odvodem, aby jinde otročili, bývají prvč bráni: manželky a sestry, byť i nepřátelské chlípnosti unikly, pod jmenem přátel a hostí bývají przněny. Majetek a zboží na poplatek, roční úroda na dávky obilní se snáší; těla sama a síla ruk při ražení cest skrz lesy a močály bitím a příkořím se ničí. Otroci k porobě narození bývají jedenkráte prodáni

a potom od pánů živeni: Britannie otroctví své každodenně kupuje, každodenně krmi. A jako mezi čeládkou nejnovější otrok vždy, spoluotrokům také na posměch bývá, tak i mý v této staré porobě světa noví a chatrní k záhubě jsme určeni. Neboť nemáme ani rolí, ani dolův, ani přístavů, k jichžto obstarání by nás zachovali. Statečnost také a bujnost podmaněných nepřijemná bývá panujícím, a vzdálenost i odlehlost sama čím bezpečnější, tím je podezřelejší. Tedy poněvadž naděje v odpuštění odňata jest, vzmužte se jedenkrát i ti, jimž zachování, i ti, jimž sláva nejdražší jest. Briganti ženou jsouce vedeni vypálili osadu, dobyli tábora a kdyby štěstí se nebylo v rozmařilost převrátilo, mohli jho svléci: my zachovali a neskrocení, chtíce za svobodu, ne za pokání bojovati, hned při prvním setkání ukažme, jakých mužů sobě Kaledonie uschovala.

32. Či věříte, že při Římanech u válce táž statečnost bude, jaká při nich v míru bujnost je? Našimi různicemi a nesvorností jsou oni slavní, chyby nepřátel obracejí k slávě vojska svého, kteréžto sebrané z nejrozličnějších národů štěstí pohromadě drží a neštěstí rozvede: leč byste myslili, že Gallové a Germani a (hanba říci) někteří z Britannův, kteří sice panství cizímu život propůjčují, přece však déle nepřátelé než otroci jsou, věrností a náklonností jsou poutáni. Bázeň a strach jest to, slabá pouta lásky: když je odstraníš, ti, kteří se báti přestali, nenáviděti začnou. Všechny popudy k vítězství jsou při nás; žádné manželky nepodněcují Římany, žádní rodiče nebudou outěk vyčítati: z větší části žádné vlasti nemají, buď mají jinou. Počtem nemnohé, z nevědomosti plaché, po samém nebi, po moři, po lesích, zjevch vesměs neznámých, se ohlížejíci, bohové jaksi zavřené a spoutané nám v moc dali. Neděsíž vás lichý pohled a lesk zlata a stříbra, co ani nekryje ani neraní.

V samém šiku nepřátel najdeme naše zástupy, seznejí Britanni svou věc, vzpomenu Gallové na bývalou svobodu; opustí je ostatní Germani, jak je nadávno Usipiové opustili. Aniž dále jaký strach jest: prázdné jsou tvrže v osadách, starci mezi špatně poslouchajícími a nespravedlivě panujícími, chorobní a nekázaní otroci. Tu vůdce, tu vojsko, tam poplatky a doly a ostatní útrapy otročících, ježto nám jest věčně snášeti aneb hned mstíti na tomto poli. Pročež v boj jdouce i na předky své i potomky pomýšlejte.«

33. Rozjaření přijali řeč, jak barbarům obyčej, se zpěvem, ropotem a křikem neladným. Již se hnuli pochodem, zbraně se leskly, ti nejodvážlivější v před vybíhali, šik se pořádal: tehdy Agricola domnívaje se, že vhod bude, vojína ačkoli prý jarý byl a sotva hradbami zdržeti se dal, rozníti, takto promluvil:

»Osmý jest tomu rok,¹ spolubojovníci, co statečností a vedením římského národa věrností a příčiněním vašim jste Britannii přemohli. Tolika výprav, tolika bitev, takové buď statečnosti naproti nepříteli, buď trpělivosti a práce skoro proti přírodě samé zapotřebí bylo, aniž já vojáky, aniž vy vůdcem jste nebyli nespokojeni. Překročivše tedy, já meze dřevních náměstníků, vy prvnějších vojsk, konec Britannie ne dle pověsti aniž po doslechu, ale táborem a zbraní držíme. Britannie byla nalezena a pokořena. Já často mezi pochodem, když močály neb vrchy a řeky vás unavovaly, slýchal jsem hlasy těch nejjudatnějších z vás: »Kdy se nám dostane nepřitele, kdy bitvy?« Přicházejí ze skrýší svých vytlačeni: a přání i statečnost lze objeviti, co jest vítězům snadné, to vše přemoženým nepříznivé. Nebo jakož krásné a čestné jest na pochodu čelem tak velká tažení vykonati, lesů uniknouti, temeniště překročiti; tak utíkajícím nejvíce nebezpečné je to, co dnes jest nejvíce prospěšné. Neb nemáme též známosti krajin aneb téhož dostatku

špiže; nýbrž paže a zbraň a v těchto vše. Co se mne týká, již dříve jsem se přesvědčil, že ani vojsku ani vůdci zpáteční tažení pojištěno není. Protož počestná smrt hanebného života lepší jest, a spása a čest na témž místě jsou, a nebylo by neslavné na samém konci zemí a přírody padnouti.

34. Kdyby nové kmeny a neznámý šik se byly postavily, napomínal bych vás jiných vojsk příkladem: nyní však své hrdinné skutky přehlížejte, svých očí se ptejte. Ti to jsou, jež jste, když předešlého roku pod pláštěm noci jednu legii přepadli, křikem porazili: ti jsou ze všech Britannů nejvíce k útěku náchylní a proto ostatních tak dlouho přečkali. Jak do lesů a úvalů vnikajícím silná zvířata naproti se řítí, bázlivá a slabá samým hlukem pochodu zahnána bývají; tak nejbojovnější z Britannů již dříve padli, a zbývá něco chabých a bojácných; a že jste těch konečně dopadli, nestalo se tím, že na odpor se postavili, nýbrž jsou dostiženi; blízký konec jejich těla v smrtelném strachu k těmto místům připevnil, abyste na nich krásného a vzácného vítězství dobyli. Učiňte konec výpravám; doplňte padesát roků velkým dnem: dokažte obci, že nikdy vojsku průtahy války aneb příčiny povstání přičteny býti nemohly.*

35. Co ještě Agricola řečnil, zápal vojinův se jevil, když skončil, následovalo veliké rozjaření; hned také k zbraním se rozběhli. Podnícené a kvapící tak rozestavil, aby pěchota spojenců, které osm tisíc bylo, silný šik střední tvořila, jezdců tři tisíce křídla obklopovaly; legie stály před náspem, na převelikou okrasu vítězství, kdyby se bez římské krve bojovalo, a na pomoc, kdyby poraženi byli. Britannů šik na odiv spolu a postrach na vyvýšených místech tak se byl postavil, že přední šik na rovině stál, ostatní po svahu pahorku jako spojení vystupovali, prostranství mezi oběma šiky povozní jezdci lomozem naplňovali

sem tam se projíždějíce. Tu Agricola za přesily nepřátel obává se, že by naň zároveň v čelo a v boky se udeřilo, řady roztáhl, i ačkoli tím táhlejší šik povstal a mnozí připomínali, aby legie přivolány byly, přece více nakloněný k naději a neohrožený v protivenstvích, koně pryč poslav pěši před praporec se postavil.

36. Při prvním setkání s dále bojováno a Britanni jak vytrvale tak obratně převelikými meči a krátkými pavezami házecích kopí našich se vystříhali, aneb je odráželi, a sami veliké množství střel s hora sypali: až Agricola dvě kohorty Batavů a Tungrů napomenul, aby boj na meče a pěstě převedli, v čemž oni dlouhou službou vojenskou cvičeni a nepřátelé nezapni byli, majíce malé štíty a předlouhé meče. [Neb Britannů meče bez špice setkání se zbrání a boje v tísní nepřipouštěly.] Když tedy Batavové počali meči tepati, pukléři tlouci, do obličejů rány zasazovati a porazivše ty, kteří na rovině se byli postavili, šik na pahorky vztýčovati, tu ostatní kohorty s řevnivou prudkostí sílu nappouce rubaly co na blízku bylo, a mnozí polomrtví či také ani neporanění pro kvapnost vítězství byli zanecháni. Mezi tím zástupy jízdy, když bojovníci na vozích utíkali, v bitvu pěších se vmísili, a ačkoli nový strach působili, přece v hustých řadách nepřátel a nerovných místech vážli: a již bitva pro naše nikoliv příznivě nevypadala, jelikož již dávno s těží stáli a zároveň koně do nich vráželi. A často prázdné vozy, splašení koně bez vůdců, jak kterého bázeň hnala, na příč aneb naproti nim běhali.

37. A Britannové, kteří posud bitvy se nesúčastníci na výšinách pahorků trvali a bezpeční malým počtem našich opovrhovali, počali pomalu dolů sestupovati a zad vítězících obklopovati, avšak Agricola, kterýž právě toho se obával, čtyři čety jezdců, pro náhlé případy ponechané, proti přicházejícím posta-

vil, a čím srdnatěji byli přikvapili, tím prudčeji zahnal a rozrazil. Tak úmysl Britannův proti nim samým byl obrácen: a čtyry jízdy přejeďte k nařízení vůdcovu podlé čela bojujících nepřátelům v tyl padli. Tu teprv na otevřeném místě bylo velkolepé a strašné divadlo. Stíhali, ranili, jímali zajaté; když jiní se naskytli, vraždili. U nepřátel podlé povahy jednoho každého, tu houfy ozbrojených před menším počtem na útěk se dávaly, tu někteří neozbrojení samoděk v před se vrhali a životy nasazovali. Sem i tam zbraň, těla, rozervané oudy, krví zbrocená zem. Jest někdy i v přemožených hněv a statečnost. Když k lesům se přiblížili, obrátili se proti prvním ze stíhajících a zaskočili je nepřipravené sami jsouce shromáždění a místnosti znali, a kdyby všudy přítomný Agricola nebyl přikázal, aby silné a lehce oděné mužstvo kohort na způsob léče a kde houština byla, část jezdců s koni sestoupilých les prošla a zároveň jezdci řídší lesiny projížděli: byla by pro přílišnou důvěru nemalá rána zasazena bývala. Jinak když seřaděné v pevných řadách opět následovati viděli, utíkající ne řádným proudem jako dříve aniž jeden o druhého dbající, rozpuštění a jedni druhým se vyhýbající do vzdálených a neschodných krajů pospíchali. Noc a unavení stíhání konec učinily. Zabito jest na deset tisíc nepřátel: našich tři sta šedesát padlo, mezi nimiž A. Atticus, představený kohorty, mladistvou horlivostí a bujností koně mezi nepřátele byv unesen.

38. A noc zajisté radostí a kořistí byla veselá vítězům; Britanové potulující se při smíšeném mužů a žen kvílení, odvlékali raněné, volali zdravé, opouštěli domův a ze zlosti sami zapalovali; vyhledávali skrýší a hned zase je ostavovali; usnášeli se na něčem vespolek, potom se oddělovali; někdy přemožení byli pohledem na své děti, častěji popuzeni; a bylo dosti známo, že někteří proti manželkám a dě-

tem zuřili, jakoby s nimi outrpnost měli. Následující den širší pohled poskytnul na vítězství: hrobové všudy ticho, opuštěné pahorky, kouřící se v dáli domy, nikdo výzvědům vstříc nepřicházel. Když tito na všechny strany rozesláni byli a přezvěděno, že není jistých stop útěku a nepřátelé že se nikde neshlukují, a válka, když již létu byl konec, dále vésti se nemohla, vojsko zavedl do území Borestův. Tu rukojmě obdržev vůdci loďstva nařídil, aby okolo Britannie se plavil. Dáno k tomu vojsko a strach byl předešel. Sám pěchotu a jízdu volným pochodem, aby mysl nových kmenů samým průtahem přechodu poděšena byla, do zimních bytů rozložil. Zároveň loďstvo za příznivého počasí a slavné pověsti trutulenského přístavu dostihlo, kamž plavivší se okolo celého nejbližšího pobřeží Britannie se bylo vrátilo.

39. Tento věci běh, ačkoli žádnými chlubnými slovy v listech Agricoly zveličen nebyl, Domitianus po zvyku svém obličejem veselým, myslí ouzkostlivou přijal; bylo při něm vědomí, že lživý triumf nedávno nad Germanií slavený na posměch byl, 'když koupeni lidé, jichžto kroj a vlasy v způsob zajatých upraveny byly: nyní však že pravdivé a velké vítězství, když tolik tisíc nepřátel pobito jest, velikou slávou se slaví. Toho že mu jest nejvíce se obávati, že soukromého člověka jméno staví se výše než císařovo: nadarmo že výmluvnost veřejná a sláva umění občanských k mlčení jest přivedena, když ve vojenskou slávu jiný se uvázal: ostatní že může jakýmkoli způsobem snadněji se skrývati, dobrým vůdcem býti, to jest ctností císařskou. Takovými starostmi znepokojován ve své samotě se kochal, což ukrutného smýšlení znamením bylo, a pro okamžik na tom nejlepším se ustanovil, odložiti záští, až by mohutnost slávy a přízeň vojska ochably. Neboť Agricola Britanii dosud spravoval.

40. Tedy odznaky triumfové, postavení čestné so-

chy a cožkoli místo triumfu se dává, přikázal, aby v senátu s připojením mnohé chvály jemu se udělilo, a k tomu dal na rozum, že Agricolovi určena jest provincie Syrie, kteráž tenkrátě smrtí konsulara Atilia Rufa uprázdněna a osobám vznešenějším zachována byla. Věřili mnozí, že svobodník z důvěrnějších úředníků dvorních poslaný k Agricolovi s vlastnoručním listem císaře, jímžto se mu Syrie dávala, jej nesl s nařízením, aby, kdyby v Britannii byl, mu jej odevzdal; a tento svobodník, když právě v úžině oceanu jej potkal, že k Domitianu se vrátil ani ho neosloviv; možno, že to pravda jest, možno také, že dle přirozené povahy panovníka bájeno a smýšleno. Mezi tím byl Agricola nástupci svému provincii pokojnou a bezpečnou odevzdal; aby pak hlučným a četným zástupcem vstříc jdoucích vjezd do města nápadným nebyl, vyhnuv se vítání přátel, v noci do Říma, v noci do paláce, jak přikázáno bylo, přišel a přijat chladným políbením a beze vši řeči v davu sloužících zmizel. Než aby slávu válečnou, nepohodlnou mezi soukromníky, jinými ctnostmi mírnil, pokojí a prázdní se úplně oddal, veda život skrovný, jsa přívětivý, jedním toliko neb dvěma přáteli býváje doprovázen: tak že mnozí, jichžto obyčej jest velké muže dle zevnějšího lesku ceniti, vidouce Agricola se tázali po slávě jeho, málo který jí porozuměl. / 11/12 21

41. Častěji v těch dnech byl před Domitianem nepřítomen obžalován, nepřítomen za nevinného uznán. Příčinou stíhání nebyl nějaký zločin neb stížnosť něko-ho, jemuž ukřivděno, nýbrž nepříznivý ctnostem panovník a sláva muže a nejhorší druh nepřátel — chválcí. I nastaly obci takové časy, že nepřipouštěly, aby se mlčelo o Agricolovi. Tolik vojsk v Moesii, v Dacii, v Germanii; v Pannonii neopatrností aneb nestatečností vůdců ztraceno: tolik osad vojenských s tolika kohortami dobyto a zajato, ani již meze říše

a břeh, ale zimní stanoviště legií a panství v nebezpečnosti byly. Když tak pohroma pohromu stíhala a každý rok ubíjením a porážkami vyznamenán byl, hlas lidu Agricolu za vůdce žádal, jelikož všichni porovnávali jarost, vytrvalost a u válkách osvědčenou neohroženost s lenivostí a bázlivostí ostatních. Dosti jest známo, že takovými řečmi i na Domitiana doléháno, když ti nejlepší ze svobodníků z lásky a věrnosti, ti nejhorší ze zlomyslnosti a nenávisti panovníka k horšímu nakloněného podněcovali. Takto Agricolu jednak vlastní ctnosti, jednak chyby jiných k slávě samé kvapně doháněly.

42. Již přišel rok, kde o prokonsulat Asie neb Afriky losovati mohl: ¹a jelikož Civika nedávno zavražděn byl, nescházelo ani Agricolovi rady, ani Domitianovi příkladu. ²Přistoupili někteří smýšlení vladařova zkušeni, kteří sami od sebe se tázali, hodlá-li do provincie jíti, a z počátku poněkud skrytě pokoj a prázdeň chválili, potom služby své při dotvrzení výmluvy nabízeli, posléz již ne tajně, ale radíce spolu a vyhrožujíce k Domitianovi jej dohnali. Tento sběhlý v přetvařování s pánovitou tváří vyslyšel prosby omlouvajícího se a když byl povolil, díky si vzdáti nechal; aniž se zarděl nad svým závistivým dobrodiním. Ale plat, který se obyčejně prokonsulům dával a jež sám některým povolil, Agricolovi nedal, buďto jsa uražen, že ho nežádáno, buď pro svědomí, aby se nezdálo, že koupil, co byl ukázal. Nenáviděti komu's ublížil jest člověku přirozeno: ale Domitianova povaha k hněvu popudlivá, a čím skrytější tím nesmířlivější, přece mírností a opatrností Agricoly uchlácholena byla, poněvadž ani tvrdošijností ani ješitným svobodné mysli okazáním slávy a zkázy nevyzýval. Necht vědi ti, kteří se obdivují rádi činům nedovoleným, že také pod zlými vladaři muži velcí býti mohou, a že povolnost a mírnost spojené s příčinlivostí a silou zá-

sluhy oněch převyšují, kteří za časté příkrým jednáním ale k žádnému prospěchu obecnému okázalou smrtí prosluli.

43. Konec života jeho byl nám k žalosti, přátelům k zármutku, také u cizích a neznámých nezůstal bez soustrasti. Také lid obecný a lidé oni nevšimaví přicházeli k domu a na tržištích a ve společnostech o něm mluvili, aniž kdo slyše o smrti Agricoly se radoval aneb hned zapomněl. I rozmnožovala lítost stálá pověst, že jedem byl odstraněn: nám nic není známo, abych se opovážil to tvrditi. Opatně přes celou jeho nemoc častěji než jest obyčej panovníků skrze posly se poptávajících, přední ze svobodníků a z lékařův ti nejdůvěrnější přicházeli, buď že to starostlivost byla, buď že vyzvídání. Že zajisté posledního dne o každém okamžiku umírajícího skrze rozestavené běhouny zpráva se dávala, jest známo, a nikdo nevěřil, že by tak urychloval, co by s žalem slyšel. Přece však na oko v srdci a v tváři bolestí okazoval, jsa již záští zbaven a znaje snáze radost než strach ukrývati. Dostí známo bylo, že když čtena byla poslední vůle Agricoly, kteroužto ustanovil Domitiana spoludědicem nejlepší manželky a nejmilovnější dcery, se radoval z čestného úsudku. Tak zaslepena a pokážena byla mysl ustavičným pochlebováním, že nevěděl, že od dobrého otce jen zlý panovník za spoludědice ustanoven bývá.

44. Narozen byl Agricola, když G. Caesar po třetí byl konsulem, dne 13. června; zemřel v padesátém čtvrtém roku, dne 23. srpna, za konsulatu Collegy a Prisca. Jestliby potomci i postavu jeho znáti chtěli, byla více ušlechtilá než vznešená: žádná hrůza v zření, sličnost obličeje veliká. Že dobrý muž jest, snadno bys byl věřil, že velký rád. On sám, ačkoli u prostřed dráhy mužského věku byl smrtí zachvácen, co do slávy velmi dlouho živ byl; neboť pravého

štěstí, které se jen v ctnostech zakládá, v hojné míře dosáhl a konsulárovi odznaky triumfovými obdařenému, což jiného štěstí přičiniti mohlo? Přilišnému bohatství se netěšil; jmění bylo značné pro dceru a manželku, které jej přečkaly, mohlo by se za to míti, že i blažený za neporušené důstojnosti, kvetoucí slávy a dobrého zdraví svých příbuzných a přátel budoucím změnám ušel. Neboť jakož by to velké jakési štěstí bývalo, dlíti v tomto světle nejblaženějšího věku a panovníka Trajana viděti, co tušením a přáním nám věštival; tak měl tu velikou útěchu urychlené smrti, že unikl poslední oné doby, když Domitianus ne již v mezerách a přestávkách, ale ustavičně a jaksí jedním rázem obec zmrhal.

45. Nespatřil Agricola obleženou radnici a uzavřený ozbrojenci senát a ubití tolika mužů konsulárských jednou ranou, tolika vznešených ženštin vyhnanství a útěk. Dle jednoho teprva vítězství se cenil Carus Metius, a v albanském toliko hradu výroky Messalinovy zněly, a Massa Baebius byl tehdy teprv obžalován. Brzo vedly Helvidia naše ruce do vězení, my jsme odtrhli Maurika od Rustika, nás nevinnou krví Senecio pokropil.¹ Nero aspoň odvrátil své oči a přikazoval zločiny, ale nehleděl na ně; za Domitiana ta hlavní bída v tom záležela, že jsme vídali a viděni bývali, když vzdechy naše se poznamenávaly, když onen divoký vzhled a rudost, kterouž se proti studu chránil, dostačoval, aby tolik obličejů lidských zbledlo.² Ty však blažen jsi, Agricolo, ne tolika života slávou, ale i příhodnou smrtí. Jak dokládají ti, kteří přítomni byli tvých posledních řečí, odhodlaně a rád jsi osudu se podrobil, jakobys se své strany císaři svědectví nevinnosti dáti chtěl. Avšak mně a dceři jeho mimo žalost pro ztrátu otce přimnožilo zármutku, že se nám nedostalo seděti při loži nemocného, opatrovati slábnoucího, nasytiti se pohledu a objetí. Byli

bychom aspoň uslyšeli nařízení a slova, ježto bychom hluboko si v mysl byli vštípili. Náš jest to bol, naše rána, nám, když jsme tak daleko od něho trvali, před čtyřmi roky jest ztracen. Všechno bez pochyby, nejlepší z otců, u přítomnosti nejlaskavější choti v hojně míře tvé cti se dostalo: ale méně slzí bylo při tvém pohřbu, a v posledním hledu postrádaly něčeho oči tvé.

46. Jest-li vskutku nějaké místo pro duše zbožných, nezahynou-li jak moudří míní, velcí duchové s tělem: odpočivej pokojně a nás, dům svůj od nestatečného toužení a zženštilého nářku k rozjímání tvých ctností volej, pro něžto ani truchliti ani hořkovati nesluší. Obdivováním spíše a nesmrtelnou chválou a stačí-li síla naše, horlivým následováním tě oslavujeme. Toť jest pravá pocta, to povinnost osob tobě nejbližších. To bych též dceři a choti odporučil, aby takto otce, takto chotě památku ctily, aby všechny skutky a slova jeho v duši si opakovaly, a obraz a podobu ducha jeho více než těla podržovaly; ne jako bych byl proti obrazům, které z mramoru aneb kovu bývají sdělány, nýbrž jak tváře lidí tak i podobizny křehké a pomíjející jsou, obraz ducha jest věčný, jehožto zachovati a vyobraziti nemůžeš cizí látkou a uměním, nýbrž svými vlastními mravy. Cokoli jsme na Agricolovi milovali, čemukoliv se obdivovali, jest a zůstane v myslích lidí, ve věčnosti časů, v památce skutků. Neboť mnozí ze statných jako neslavní a nepatrní v zapomenutí budou pohřbeni; Agricola pověstí a podáním potomstvu živ zůstane.

Poznámky.

1. ¹P. Rutilius a M. Scaurus, vrstevníci a sokové; onen byl konsulem l. 649. od zal. Ř.; tento l. 639. Obslavní řečníci (Cicero, Brut. 30., 113.) sepsali životopisy své. O Scaurovi pronáší Sallustius zlý úsudek; Jug. 15. Srov. Letop. III, 66.; IV, 43.

2. ¹Arulenus Rusticus byl nadšený ctitel šlechtného Paety Thrasey. Když jej veřejně pochválil, byl od Nerona hrdla odsouzen. Viz Letop. XVI, 26. Paetus Thrasea; srov. Letop. XVI, 33. manžel Arrie. Když chováním svým na jevo dával, že ukrutnost a nesmyslné jednání Neronovo zatracuje, byl obžalován a odsouzen. Poněvadž mu dovoleno bylo jakýmkoli způsobem zemřítí, nechal si žily otevřítí a odhodlaně smrt podstoupil. (66. p. Kr.) Herennius Senesio popudil na sebe Baebia Massu (hl. 45.), miláčka císaře Domitiana; zem. 94. p. Kr. Priscus Helvidius, zeť Paeta Thrasey, jemuž se co do povahy velmi podobal. Pro jeho stálý snad nepovážný odpor proti Vespasianovi odsoudil jej tento, ač nerad, hrdla. ²Triumviri capitales; úředníci policejní nižšího stupně, kteří dohlíželi na žaláře, vykonávali popravu a soudili sprosté zločince.

3. ¹M. Cocceius Nerva, zvolen senátem za císaře dne 18. září l. 96. po Kr., zemřel 27. ledna 98.; mezi tím časem sepsán život Agricoly. M. Ulpius Nerva Traianus přijatý syn Nervův a poněkud spolavládce jeho. ²Domitianus panoval od l. 81.—96.

4. ¹Forum Julii nebo Julium nyní Frejus, město od Julia Caesara 54. p. Kr. severovýchodně od Massilie založené. ²Od dob císaře Augusta rozeznávaly se provincie císařské a senátské; do oněch dosazoval náměstníky císař, do těchto senát, a vrchní správa vůbec

buď císaři, buď senátu náležela. Prokuratory nazývali se náměstníci císařští v menších provinciích (ve větších bývali legati pro praetore); náměstníci v provinciích senátských zvali se prokonsuly. Ze slov Tacitových by šlo na jevo, že za prokuratory toliko osoby stavu rytířského brány bývaly; však znějí slova tato jako přímětek později v text vešlý. ³M. Silanus, tchán císaře Caliguly. Zlomyslně přikázal Caligula Graecinovi, aby M. Silana obžaloval, neboť věděl, že toho neučiní Graecinus jsa muž šlechtný. Poněvadž toho odepřel, byl později zavražděn. ⁴Marseille, osada řecká, ode dávna proslavená.

5. ¹Býval obyčej, že mladíci římsí přidružovali se v čas polního tažení k vůdci vojska, aby se učili umění válečnému. Agricola obrátiv na se pozornost svého generala byl od něho samého do hlavního stanu povolán. ²Synové senatorů, vstupující do vojska mívali sami sebou hodnost tribunův, nemajíce ani k tomu zkušenosti přiměřené a považující vojenštinu toliko za pěknou příležitost k prostopášnému živobytí.

6. ¹k podpoře, dle zákona »lex Julia et Papia Poppaea« měli úřadníci, kteří děti měli, při udělování úřadů vždycky přednost před neženatými nebo bezdětnými. ²Dva toliko praetori (praetor urbanus a peregrinus) zastávali úřad soudců, ostatním 16 se dostávaly jiné úřady, jako uspořádání veřejných her, při nichž co předsedové nádherou obleku a četným průvodem vynikali. Takové důstojenství nazývá Tacitus marné, protože se Agricolovi hnusilo. Při uspořádání těchto her počínal si Agricola velmi obezřetně, vynakládaje tolik, co by postačovalo, aby se nezdálo, že skoupým jest, při tom ale také co možná šetřil, jelikož se mu nevidělo přiměřeným býti, na takové malichernosti velký náklad vésti. ³Viz Letop. XV, 45.; Suetonius; Nero, 32.

7. ¹Ligurie obsahuje přímoří janovské. Srov. Děj. II, 12—13. ²Domitianus, mladší bratr Titův, později císař; viz Děj. IV, 39—40. ³V Britannii ležely tři legie, z nichž byla XX jmenem Valens victrix; stano-
viště její bylo blíže nynějšího Chesteru. ⁴Legat praetorský velel jedné legii, legat konsularský celému vojsku.

9. ¹Vespasianus vyvoliv z celého národa ty nejužitečnější muže tisíc rodů patrických utvořil, když jich

byl sotva dvě stě nalezl, poněvadž větší jich počet zuřením císařů byl vymřel. (Aurelius Victor, Caesar 9.) Před tím již Julius Caesar rody patrické podobně doplnil.

10. ¹Tacitus popisuje polohu Britannie, mylí se hlavně v tom, že si myslí pobřeží portugalské a francouzské v jedné čáře, nevěda o chobotu biskayském, za druhé pak položil Britanny příliš daleko k jihu. ²O Fabiu Rustikovi zmiňuje se Tacitus v Letop. XIII, 20.; XIV, 2.; XV, 61. Jeho dílo dějepisné týkalo se, pokud víme, panování císaře Claudia a Nerona. ³Misce podlouhlé (scutula) s šíjí na jedné z dlouhých stran. ⁴Tedy mimo Skotsko až k zálivům firth of Clyde a firth of Forth; Skotsko samo připodobňuje se klínu. ⁵Viz hl. 38. Orkady jsou ostrovy Orkneyské. Význam jména Thule jest nejistý, možno vztahovati je k nějakému z ostrovů Shetlandských nebo také k pomoří norvežskému. Dle Pythea byl ostrov Thule šest dní cesty od orkneyských ostrovů vzdálen. Starým platila Thule za nejkrajnější zemi. ⁶Za starověku vůbec panovalo mínění, že moře severní jest hmoty husté jakoby sražené. Srov. Germ. 45. Příčinu k tomu zavdaly snad sněhy a ledy na pobřežích severních často s vodou mořskou smíšené.

12. ¹Srov. Germ. 45. Tacitus myslí si věc asi takto: »Jak mile slunce zašlo, vrhá země, desce se podobající, stín na nebe, čímž noc povstává. Stín tento jde šikmým směrem v podobě kužele od západu na východ, a ja tudíž na západě nižší, nezakrývá obyvatelům tamnějším nebe, poněvadž nedosahuje až k nebi.« (Wex.)

13. ¹Julius Caesar po prvé táhl do Britannie 55. př. Kr. Sr. Válek. gall. IV, 20. nsl. po druhé 54. př. Kr. tamtéž V, 5—23. Gajus Caesar Caligula chtěl do Britannie vtrhnouti 40. po Kr. Claudius teprva dobyl Britannie 43. po Kr. ²Srov. Letop. I, 11. ³Do Germanie podnikl Gajus Caesar (Caligula) tažení l. 39. po Kr. Srovn. Germ. 37.; Suetonia Calig. 43.

14. ¹Náměstníkem byl v Britanii Aulus Plautius 44. až 47. Ostorius Scapula 47—51. Didius Gallus 52—57. Veranius 58. Suetonius Paulinus 59—61. po Kr. ²Camulodunum (Colchester), staniště XIV. legie. Viz Letop. XII, 32; XIV, 31.; založeno za G. Claudia l. 43. ³Ostrov Mona mezi Britanii a Irskem nyní Anglesey, někdy sídlo druidův.

16. ¹Náměstníkem byl Petronius Turpilianus 62.

Trebellius Maximus 64. Vettius Bolanus 69. Petilius Cerialis. Julius Frontinus. Agricola 78—84.

18. ¹Vůdce zvěstoval zvláštním listem, který vavřínem na znamení radostné zprávy ovínut býval, své vítězství do Říma.

19. ¹Obyvatelé musili mimo jiné odváděti obilí; v krajích, kde se obilí nerodilo, musili od Římanů kupovati, kteří všude své sejkky měli; a tak se stávalo, že před těmito dosti dlouho čekávali ti, kteří koupiti chtěli, neb neprodávalo se každého dne. Poněvadž ale se obilí od Římanů kupovalo a jim zase odvádělo, byla to koupě toliko na oko, neb do té sejkky je měli odvésti, z které je koupili. Že si úředníci k tomu ustanovení často nechvalným způsobem při tom prodeji peněz získati dovedli, jestiž patrně ze slov Tacitových. Aby tomu zlořádu odpomohl, ustanovil Agricola, že obyvatelé oněch krajín, kde se nedařilo obilí, místo obilí tolik na penězích odváděti mají, mnoho-li by v úrodnějších krajínách dáti musili, chtějí je koupiti. Jinak sužováni obyvatelé tím, že se jim uložilo do vzdálených krajín obilí dovážeti, aby touto vzdáleností odstrašeni raději tu cenu za obilí zaplatili, kterou jim úředníci libovolně ustanovili.

20. ¹Kdykoli před tím nějaká obec Římanům dobrovolně se podrobila, byla od druhých válkou stíhána, poněvadž jsouc s Římany spojena byla nepřítelem ostatních svobodných obcí. Agricola chtěje obce, které se dobrovolně podrobily, před útoky sousedních nepřátelských obcí zachrániti, ohradil je hradbami, a tudíž bez znepokojování se spojily s Římany, co se dříve nestávalo.

22. ¹Slovem Tanaum rozumí se obyčejně firth of Tay; však až tam nemohl Agricola již tehdy postoupiti.

23. ¹Klota; the firth of Clyde. Bodotria firth of Forth dvě zátoky mořské, které velmi hluboce z obou stran do země sahají; na úžině tenkráté udělán byl násep, čím provincie Britannie od Kaledonie oddělena byla.

24. ¹Srov. hl. 10. a pozn. Hibernia, Irsko; Ptolemaeus teprva polohu, ačkoli příliš severně, lépe určil a podobu i velikost dobře popsal. O Usipiech viz Germ. 32.

28. ¹Vojáci germanští tohoto kmene, jsouce posád-

kou v západní části Britannie, zatoužili po vlasti a podnikli dobrodružství, které nešťastně skončilo.

29. ¹Graupius nyní Grampian. Místo, kde bitva svedena byla, nelze udati; hádky o tuto věc nevedly k žádnému cíli až posud.

30. ¹Jestli nepřítel bohatý, láká a pudí je bohatství; jestli chudý, vyhledávají právě tím slávu, že nepřítel, kterému ničehož odníti nemohou, sobě podmanili.

32. ¹Žádné vlasti dle slov Kalgakových nemají vojínové římských legií, kteří za žold v nejvzdálenějších krajinách svůj život a svou krev nasazují v prospěch těch, kteří jim platí; jiná vlast jest spojeným s Římany Batavům, Gallům a Germanům.

33. ¹Vlastně se d m ý rok; domnívá se tedy Wex, že sluší čísti místo VIII, XIII třináctý rok od času toho, co vojsko Agricoloovo za Petilia Ceriala do Britannie přišlo.

34. ¹Podniknutí, o kterém Tacitus v hl. 26. vypravuje.

36. ¹Germanští Tungrové připomínají se v službě římské. Děj. II, 14—15.; IV, 16. a j.

39. ¹L. 84. slavil Domitianus triumf jako by byl Chatty přemohl.

40. ¹Od roku 14. př. Kr., když Agrippa triumfu se vzdal, vešlo v obyčej, že císařové triumf slavili a vůdcům se toliko některá vyznamenání dostala.

41. ¹O válkách těch vypravoval Tacitus v oné části Dějin svých, která na zmar přišla. Domitianus prvý z římských císařů zakoupil si mír od nepřítelů, Decébala, dackého krále. (Diocassius LXVII, 7.)

42. ¹Došla na Agricolu řada, aby buď do Asie, buď do Afriky, kamž se posílali nejzasloužilejší z konsulárů, za náměstníka se dostal. Agricola prosil Domitiana, aby jej důstojenství tohoto sprostil, neb dobře věděl, že by Domitianus jej náměstníkem v jedné z těchto provincií nerad učinil. ²Civika Cerialis byl zavražděn co prokonsul Asie. Viz Suetonia, Domitianus, 10.

43. ¹Chtěl-li kdo dědicům svým po své smrti jmění před neoprávněnými nároky zachovati, nemohl toho jistěji dosíci, než když panovníka spoludědicem ustanovil, jinak bylo se obávati, že uražený císař vezme sobě dědictví celé.

45. ¹Carus Metius byl jeden z těch zlopověstných udavačů, kteří za Nerona, Domitiana a j. tak strašně řádili. Týž obžaloval také Seneciona. Viz pozn. k hl. 2. Podobný jemu byl Messalinus, který se ochotně Domitianovi propůjčoval. Tenkrát se to arcíť ještě v soukromí v letohrádku albanském dělo, kde slovo Messalinovo mnoho platilo. Massa Baebius byl prokuratorem v Hispanii. Poněvadž provincii špatně spravoval, byl obžalován a odsouzen. Chtěje se později mstíti stal se udavačem jako Metius. — Helvidius, syn onoho Helvidia, o kterém Tacitus v hl. 2. se zmínil. Junius Mauricus byl bratr Arulena Rustika (hl. 2.). Domitianus jej vyobcoval hned po usmrčení Rustika. ²Domitianus byl rudého obličeje a nemohl se tudíž začervenati studem.

- Sofokleův Aias.** S úvodem všeobecným ku tragickým básníkům řeckým. Přel. a sepsal prof. *Jindřich Niederle*, seš. 34., 35. (Druhé vydání.)
- Xenofontovy paměti o Sokratovi.** Přeloženy „*Jednotou českých filologů,*“ seš. 53, 65.
- Euripidovy tragoedie. Hippolytos.** Metricky přeložil *Václav Bakovský*, sešit 55.
- Euripidova Medeia.** Přeložil prof. dr. *P. Durdík*, sešit 71.

Ze spisovatelů římských:

- Gaia Sallustia Crispa kniha o spiknutí Catilinově.** Přeložil prof. *Jan Kvičala*, sešit 5.
- Gaia Sallustia Crispa Kniha o válce s Jugurthou.** Přeložil prof. *Alois Vaníček*, sešit 11. Nově upravil *Fr. Čáda*.
- M. Tullia Cicerona řeči vybrané.** Přel. *Pavel Tomášek*, sešit 37., 38., 44., 51. (nově upravil *Fr. Čáda*), 60.
- M. Tullia Cicerona: Brutus.** Přeložil *K. Kobltžek*. — **O nejlepším druhu řečníků.** Přeložil *Robert Novák*. sešit 73., 74.
- G. Julia Caesara: Paměti o válce galské.** Přeložil prof. *S. K. Macháček*, sešit 49., 56., 62.
- Ódy Quinta Horatia Flakka.** Přeložil dr. *Karel V. Jelen* a *Ed. V. Štolovský*, sešit 61., 70.
- P. Ovidia Nasona: Proměny.** Přeložil prof. *Ant. Truhlář*, seš. 72., 75.
- Tita Livia dějiny od založení Říma.** Přel. prof. *Josef Pechánek* seš. 16., 17., 19., 31., 36. 43., 50., 57. 58., 67., 68. a 69. Seš. 76. přeložil *Josef Janský*.
- Tacitovy dějiny.** Přeložil prof. *Fr. Kott*, sešit 24., 25., 26., 32. (Ukončeno.)
- Tacitova Germania** (přel. prof. *Fr. Kott*) a **Agricola** (přel. prof. *Ant. Madiera*) sešit 39. (Druhé vydání.)
- Tacitovy Letopisy.** Přeložil prof. *Fr. Kott*, sešit 46. 54., 59., 66., 77., 78., 79., 80., 81. a 82. (Ukonč.)

Jednotlivé sešity prodávají se po 38 kr.

KDO svou českou vlast důkladně poznati chceš, opatř si _____

KAFKŮV ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE PO KRÁL. ČESKÉM.

Celý vyšel v 18 dílech tvořících každý o sobě samostatný celek.

- Praktická cestovní příručka.**
- Díl I. Česko-saské Švýcarsko. S mnoha ilustr. a mapkami. Cena K 1.—
 - Díl II. Krkonoše a Jizerské hory. S mapkami, plány a vyobrazeními. Cena K 1.60. II. vydání
 - Díl III. Sumava a Pošumaví. S mapkami, plány a četnými vyobrazeními. Cena K 1.40. II. vydání.
 - Díl IV. Posázaví. S mapkami, plány a vyobrazeními. Cena K 1.—
 - Díl V. Okolí Pražské. S mapkami, plány a četnými vyobrazeními. Cena K 1.40.
 - Díl VI. Brda a Podbrdí. S mapami, plány a vyobrazeními. Cena K 1.20.
 - Díl VII. Pojizeří. Prachovské skály. S mapami, plány a vyobrazeními. Cena K 1.20. II. vydání.
 - Díl VIII. Smrčiny a Karlovarské Hory. (Karlovy Vary, Mariánské a Františkovy Lázně.) Cena K 1.40.
 - Díl IX. České Středohoří. S mapami, plány a vyobrazeními. Cena K 1.60.
 - Díl X. Plzeň s okolím a Český Les. S mapkami a plány. Cena K 2.—
 - Díl XI. Písek s okolím, Střední Povltaví a Středočeské pohoří. S plánem Písku, mapkou a čet. ilustr. Cena K 1.80.
 - Díl XII. Českomoravská vysočina. S mapkou Českomoravské Vysočiny a Českomor. Švýcarska. Cena K 1.80.
 - Díl XIII. Železné a Žďárské Hory. S mapkami, plány a četnými ilustracemi. Cena K 1.80.
 - Díl XIV. Orlické Hory, Kladský Sněžník a Vysoký Jeseník. Adersbašské a Teplické skály. S četnými ilustracemi a 6 mapami. Cena K 1.80.
 - Díl XV. Střední Połabí. Králové-Hradecko. (Bojiště.) Poděbradsko. Pardubicko. Hořicko. Okolí Dvora Králové. (Kuks a Betlém). Cena K 1.80.
 - Díl XVI. Lužické Hory a Ještěd. Cena K 1.80.
 - Díl XVII. Rudohoří a Pooohří. Cena K 1.80.
 - Díl XVIII. Praha, hlava kr. Českého. S nejnovějším barevným plánem a kruhovým rozhledem s rozhledny Petřinské. Cena K 2.—

Malý kapeaní formát.

Dostati lze ve všech knihkupectvích i v
nakladatelství Dr. Ed. Grégra a syna
v Praze, v Túních č. 8-II.